

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет соціальних наук та соціальних технологій
Кафедра соціології

Кваліфікаційна робота
освітній ступінь – бакалавр

на тему:
**«ЗМІНА СТАТУСУ ШКОЛИ НА ОПОРНУ: НАСЛІДКИ В
КОНТЕКСТІ РЕФОРМИ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
(КЕЙС СТАДІ)»**

Виконала: студентка 4-го року навчання,
Спеціальності
054 Соціологія
Наумова Софія Павлівна

Керівник: Прохорова А.А.

Магістр соціології, старший викладач

Рецензент: Осипчук А.Д.

кандидатка соціологічних наук, доцентка
кафедри соціології НаУКМА

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою

Секретар ЕК: _____

« ____ » _____ 2020 р.

Київ – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ОСВІТИ В СОЦІОЛОГІЇ.....	8
1.1. Розвиток та осучаснення процесу освіти	8
1.2. Освітня реформа та її кейси на прикладі інших країн.	13
1.3. Реформування освіти в Україні	15
РОЗДІЛ 2. НАСЛІДКИ ЗМІНИ СТАТУСУ ШКОЛИ НА ОПОРНУ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМИ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ.....	24
2.1. Методологічні особливості дослідження	24
2.2. Наслідки зміни статусу Веприцької загальноосвітньої школи I - III ступенів на опорну на думку респондентів.....	28
2.2.1. Основна інформація про Веприцьку школу до отримання статусу опорної	28
2.2.2. Основна інформація про Веприцьку школу після отримання статусу опорної	35
ВИСНОВКИ	49
Список використаних джерел.....	53
Додатки	58

ВСТУП

Нині рівень писемності людей в світі постійно зростає, в період з 1960-го по 2015-й рік, її глобальний рівень зростав на 4% за кожні 5 років (The World Bank, 2015). Станом на 2018 рік глобальний рівень писемності був 86,3% (The World Bank, 2018).

Різні національні та міжнародні організації, зокрема, ЮНІСЕФ займаються питанням освіти забезпечуючи рівний доступ до якісної освіти для всіх громадян: «Забезпечуємо, що всі діти в Україні, у тому числі діти, які не ходять до школи, діти з інвалідністю та діти в уражених конфліктом районах, мають можливість отримувати якісну дошкільну, початкову та середню освіту» (ЮНІСЕФ, 2020). Тобто, будь-який громадянин України має доступ до повної середньої освіти, не зважаючи на його соціально-майновий статус, релігійну чи етнічну приналежність тощо. Особливого значення ЮНІСЕФ надає забезпеченню кваліфікованими вчителями та оновленню навчальних програм (2020).

Задля забезпечення рівного доступу до освіти на державному рівні, в Україні існує ряд положень про освіту: «Право на освіту» (Про освіту, 2017) «Про загальну середню освіту» (1999). Зокрема, в положенні про «Право на освіту» йдеться: «В Україні створюються рівні умови доступу до освіти. Ніхто не може бути обмежений у праві на здобуття освіти. Право на освіту гарантується незалежно від ...місця проживання... соціального і майнового стану...» (про освіту, 2017). А отже, держава має надавати право вільного доступу до освіти.

Рівень шкіл в Україні досить різниться за типом населеного пункту. Із даних аналітичного центру CEDOS можна виокремити наступну інформацію, що свідчить про різницю в якості освіти між типом населеного пункту: міські школи є значно більшими (в середньому – 502 учні, із співвідношенням 25,9 учнів на клас та 11,6 учнів на вчителя), ніж сільські

школи (105 учнів із співвідношенням 11,3 учні на клас й 5 на вчителя, відповідно). Зазвичай, в навчальних закладах, де вчиться більше учнів у класах – є можливість поділу на спеціалізації з різними спрямуваннями навчання. За статистикою: «У сільських школах тільки 2% учнів навчається у таких класах, порівняно із 8.3% у малих містах, 11.4% у середніх, 14.5% у великих та 20.3% у дуже великих» (CEDOS, 2015). В такі спеціалізовані класи учні вступають за бажанням, що дає їм більше можливостей мати якіснішу освітню підготовку до майбутніх екзаменів (CEDOS, 2015). Важливим чинником доступу до інформації в 21-му столітті є інтернет, та станом на 2015 рік в малих населених пунктах 30% навчальних закладів взагалі не мають комп'ютерного обладнання, порівнюючи із містами, де майже всі школи підключені до світової мережі. Також нестача кваліфікованих викладачів в селах змушує їх викладати одразу декілька предметів, що, відповідно, впливає на якість викладання, адже це можуть бути непрофільовані дисципліни для викладача («15% сільських учителів читають більш ніж 3 предмети...») (CEDOS, 2015). Загалом, українські дослідниці С. Оксамитна та В. Мулявка констатували нерівність доступу до вищої освіти серед школярів України; чинниками нерівності стали місце проживання (місто – село) та тип навчального закладу (39.4% звичайних шкіл у Києві проти 97.3% у селі) (2015), який у свою чергу, теж корелює із місцем проживання.

Таким чином, діти, що проживають чи навчаються у великих містах – здають Зовнішнє незалежне оцінювання вище, ніж ті, що проживають та навчаються у малих населених пунктах. Особливо гостро проблема постає в маленьких селах, де кількість населення дуже мала, в результаті чого, класи в школах є незаповненими, а кількість вчителів є недостатньою; з цього можна зробити висновок, що шанс отримати якісну шкільну освіту для забезпечення гарного балу по ЗНО – значно знижується.

Протягом багатьох років умови вступу до вищих навчальних закладів постійно змінюються. І найчастіше рівень вимог до абітурієнтів підвищується. Якщо в 2016 році можна було подавати на навчання за кошти державного бюджету 15 пріоритетних заяв на різні спеціальності (Про затвердження Умов прийому на навчання до вищих навчальних закладів України в 2016 році, 2015), то під час вступної кампанії 2019 року кількість заяв зменшилась до 7 на 4 спеціальності (МОН, 2019).

Задля підвищення рівня знань учнів впроваджуються різноманітні нововведення на державному рівні. Станом на 2016 рік в Україні запровадили нову реформу освіти, спрямовану на підвищення рівня якості середньої та вищої освіти. Завдяки цьому, одним із напрямків реформи було створення нового проекту, котрий має назву «Нова українська школа» (НУШ, 2016). Іншим питанням нової реформи є оптимізація освіти; дане провадження було розроблене заради підвищення рівня освіти в Україні. Оптимізація освіти має економічне підґрунтя; станом на 2018 рік, в школах, де навчається мало дітей (тобто 1-25) – вартість навчання на одного учня становила понад 50 000 грн, із середнім показником по Україні в 21 000 грн на рік (Міністерство фінансів, 2018). Тобто метою оптимізації середньої освіти є більш ефективне використання коштів. Також, слід зазначити про децентралізацію освіти, що безпосередньо впливає на оптимізацію; тому що децентралізація відбувається за рахунок відокремлення шкіл від загального державного фінансування державою; внаслідок чого школа починає підпорядковуватись саме директору та викладацькому колективу, безпосередньо. Завдяки децентралізації шкіл має відбуватись підвищення рівня якості за рахунок надання автономності управління і можливості самостійного розподілу коштів на необхідні речі, що є різними для кожної школи.

В результаті чого було вирішено розробити нові школи, що об'єднують учнів із сусідніх сіл для заповнення класів, а також для

зменшення кількості учнів на одного викладача. З 1-го вересня 2016 року держава припинила фінансування тих навчальних закладів, де кількість учнів була меншою, ніж 25, встановивши умову подальшого самостійного фінансування або створення філії опорної школи. Тому, масово у селах міського типу почали створювати «опорні школи», котрі переводили до себе дітей із сусідніх малих населених пунктів. Опорна школа – це установа загальної середньої освіти із зручним територіальним розташуванням та поліпшеними умовами навчання.

Попри факт, що із збільшенням попиту на освіту, кількість навчальних закладів повинна збільшуватись, станом на 2017 рік становище є абсолютно протилежним. Адже із створенням нових опорних шкіл, куди переводили учнів – потреба в старих зникла. В результаті чого, станом на 2017 рік, було закрито 241 навчальний заклад, а замість них – створено 178 нових опорних шкіл. Надалі в ході розвитку цієї реформи планується відкрити значно більше закладів (Освіторія, 2017).

Мета дослідження:

Виявити наслідки зміни статусу школи на опорну в контексті реформи шкільної освіти України.

Об'єкт дослідження:

Створення опорних шкіл як реформа загальної середньої освіти України.

Предмет дослідження:

Наслідки перетворення школи на опорну в контексті реформи шкільної освіти України.

Завдання дослідження:

1. Здійснити огляд розвитку та осучаснення освіти;
2. З'ясувати кейси освітньої реформи на прикладі інших країн;
3. Узагальнити нові закони стосовно реформи освітнього процесу в Україні;

4. Порівняти рівень якості освіти у Веприцькій школі до та після отримання статусу опорної школи на думку учнів та представників адміністрації закладу.

Емпірична частина роботи містить аналіз результатів глибинних інтерв'ю із учнями та представницею адміністрації опорного загальноосвітнього навчального закладу «Веприцька загальноосвітня школа I - III ступенів» Фастівської районної ради Київської області, що підпали під зміну статусу навчального закладу, в результаті впровадження освітньої реформи зі створення опорних закладів в Україні.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ОСВІТИ В СОЦІОЛОГІЇ

1.1. Розвиток та осучаснення процесу освіти

В кінці 19-го століття був сильний промисловий розвиток, тобто відбувався перехід до індустріальної епохи. Через прогресування у виробництві та масову заміну людської праці машинною зростала потреба в освічених спеціалістах для роботи. Усвідомлення важливості освітнього процесу спонукало створення нового типу робочої сили. Працівники повинні були відрізнитись від попередників рівнем загальної культурної обізнаності, трудової активності та політичних орієнтацій. Задля забезпечення такої робочої сили було сформовано масову початкову школу, а, через деякий час, неповну середню, а потім обов'язкову середню школу. Школи почали змінювати свою спеціалізацію з елітарного суспільства на ширшу публіку; освітній процес перебудовувався під різні прошарки населення; серед викладачів особливо надавалось значення розвитку молоді, що не мала належного соціального виховання, через свій соціально-економічний статус. Педагоги-реформатори в той час прагнули покращити всебічний розвиток та ціннісну незалежність молоді, задля того, щоб розвивати в ній різні соціальні якості (Гавриленко, Сکیدін, 2005). Викладачі акцентували увагу на наступних соціальних факторах, що не стосувались освіти: «соціально-економічні, культурно-ідеологічні, та соціально-психологічні» (Гавриленко, Сکیدін, 2005, с. 34). Тобто до навчального процесу під'єднали не тільки вивчення науки, а й виховання різноманітних соціальних якостей, що раніше не мали стосунку до школи, такі як: культурні, політичні, тощо.

Для того, щоб отримати гідне місце на роботі, людина повинна була мати багато різноманітних навичок, котрі формулювали її, як

висококваліфікованого робітника. Освіті почали приділяти більше уваги, в наслідок чого, було виявлено наступне відкриття: «...спостерігався й інший шлях дослідження: від осмислення загальної структури суспільства до осмислення освіти і її ролі» (Гавриленко, Сکیدін, 2005, с. 35). Тобто на даному етапі відбувалось відокремлення окремої галузі від соціології – соціології освіти.

Поняття «соціологія освіти» є достатньо недавнім, і ця наука, як окрема галузь, виділилась в 19-20 століттях. Основоположником соціології освіти вважається французький соціолог і філософ, перший у світі професор соціології Еміль Дюркгейм. За теорією Е. Дюркгейма, виховний процес є теж невід'ємною частиною соціалізації людини. Автор зазначив наступне: «...Кожне суспільство створює для себе певний ідеал людини або нормативний ідеал, до складу якого входять як інтелектуальні, так і моральні та фізичні якості. Цей ідеал, в деякій мірі однаковий для всіх громадян, але з певного моменту він починає змінюватися у відповідності до специфічних умов, які кожне суспільство несе в собі...». (Дюркгейм, с. 10) Тобто, саме навчальний заклад, де молодь навчається серед собі подібних, здатний виховати в ній різноманітні культурні, політичні, та ціннісні орієнтації. Виховання є невід'ємною частиною педагогіки, що в свою чергу стосується, безпосередньо освітнього процесу, про що писав Е. Дюркгейм: «...виховання - річ надзвичайно громадська, як за своїм походженням, так і за своїми функціями, і внаслідок цього педагогіка тісніше, ніж з будь-якою іншою наукою, пов'язана з соціологією» (Дюркгейм с. 56).

З точки зору функціоналістського соціологічного підходу вивчення освіти акцентує увагу на стабільності, консенсуальності та згуртованості людей у групі, а вона, в свою чергу, на стабільність у межах структури всього суспільства (Гавриленко, Сکیدін, 2005). Соціологічний конфлікціоністський підхід, визначає головним боротьбу за основні

матеріальні та нематеріальні цінності та знання. З точки зору освіти, йдеться про отримувану винагороду – посаду на робочому місці та в суспільстві, відповідно (Collins, 1997). За думкою конфлікціоніста К. Маркса, все в будь-якому випадку зводиться до утворення нерівного доступу до отримання освіти серед різноманітних прошарків населення. Саме в результаті цієї боротьби в суспільстві відбуваються зміни (Фурсова, Горбачева, 2015).

Городяненко вказує, що соціологія освіти це: «Галузь соціальної науки, яка вивчає закономірності стихійної і організованої соціалізації покоління, що підростає... досліджує становлення, будову, функціонування і розвиток навчальних закладів.» (2008, с. 367). Тобто соціологія освіти описує процес формування знань в суспільстві та впровадження змін в освітніх закладах.

Слід зауважити, що соціологія освіти стосується всіх сфер соціального життя. Вона формується, зважаючи на економічні, політичні та культурні орієнтації суспільства. Якщо говорити про політичну сферу, то сама по собі система освіти досить різниться, наприклад, за режимом держави. Економічна сторона формує загальну матеріальну базу освіти; саме ця сфера формує спектр затребуваних спеціальностей в суспільстві. Щодо культурної сфери – то вона чи не найбільшою мірою діє на соціологію освіти. Остання формується залежно від релігійних, традиційних, класових чи ціннісних орієнтацій (Миронова, Панферова, Утенков, 1996).

Соціологію освіти слід розглядати на мікро та макро рівнях. За Н. Смелзером, «Дослідники, що працюють в цьому ключі вважають, що соціальні явища можна зрозуміти лише на основі аналізу тих смислів, які люди надають даним явищам при взаємодії один з одним» (с. 20, 1994). Тобто, на мікрорівні соціологія освіти вивчає саме процеси, що відбуваються під час навчання; взаємодію та інтеракцію між учнями,

вчителями, адміністрацією закладу тощо, в повсякденному житті. Якщо говорити про макрорівень, то: «...основну увагу приділяє моделям поведінки, що допомагають зрозуміти сутність будь-якого суспільства. Ці моделі, що ми інакше називаємо структурами, включають такі суспільні інститути, як сім'я, освіта, релігія, а також політичний і економічний лад» (Смелзер, с. 20, 1994). Відповідно, в даному випадку, вивчаються саме загальні процеси в освіті. Тобто, відбувається акцент на інститути, з котрими взаємодіє освіта, а також всю структурну систему цієї освіти.

Як вже зазначалося вище, постійно зростають вимоги до кваліфікації робочої сили. В свою чергу, освіта не може стояти на одному місці, має бути постійне підвищення рівня. Загалом, потреба в освіті є невід'ємною складовою частиною життя суспільства, що розвивається. Раніше її могли отримувати далеко не всі, а тільки представники буржуазної спільноти. Із плином часу цей формат постійно змінюється; нині чи не кожен має доступ до освіти. Завдяки чому, в 21 столітті з'явилося альтернативне навчання. Воно розподіляється на декілька різних видів: хоумскулінг, альтернативні школи (стаціонарна школа, побудована на інших вимогах, ніж звичайні), онлайн-платформи, дистанційне навчання. Альтернативна освіта була створена задля розвантаження дитини у стандартному освітньому процесі, та, найголовніше, задля того, щоб учні займалися тим, чого вони хотіли. Тобто створюється новий спосіб навчання, який є більш комфортним для людини; однією з переваг є навчання вдома, а також вільний вибір дитиною роду занять; іншою – можливість навчання, якщо доступний заклад знаходиться далеко. Такий вид навчання, безперечно, потребує значно більшої концентрації; а при формі навчання вдома дитина може не отримати того рівня соціалізації, який вона отримала би в школі під час стандартного навчання.

Із появою вільного доступу до мережі інтернет, почали з'являтися онлайн-платформи для навчання. Нині користувач інтернету має

безкоштовний доступ до навчання на таких платформах. У світі існує ряд різних платформ, найпопулярніші з них: «Thinkful», «BitDegree», «KhanAcademy», «CodeAcademy», «Coursera» та інші (Best Online Learning Platforms, 2019).

Якщо говорити про прогрес в освітньому процесі України, то з плином часу суспільство переймає деякі навички у Західних країн. Набувають популярності такі онлайн-платформи, як «Prometheus», та «Educational era». На цих сайтах є можливість обирати собі певні курси, що можуть підійти як і дорослим, так і дітям. Хоумскулінг є типом освіти, коли дитина навчається сама вдома. Зазвичай програми навчання обираються батьками та дітьми, в залежності від інтересів останніх. Частіше всього, мотивацією батьків обирати цей тип навчання є більша зацікавленість в активній участі навчання дитини та незадоволеність місцевими школами (Освіта нова, 2017). Підтипом хоумскулінга є дистанційне навчання, коли дитина проходить шкільну програму разом із викладачами по зв'язку в інтернеті; даний тип освіти є гарантом гнучкого графіку дитини та можливість отримати офіційний сертифікат, адже цей тип пов'язаний, безпосередньо зі звичайною школою (Освіта нова, 2017).

Ще одним видом альтернативної освіти, що відрізняється від звичайних навчальних закладів – є альтернативні школи. Цей спосіб дає дітям все-таки отримати той рівень соціалізації, котрого не вистачає на домашньому навчанні, адже заняття відбуваються не дистанційно; діти ходять до спеціального навчального закладу. Альтернативні школи дають дітям можливість навчатись в менших групах людей; в них відсутнє примусове вивчення тих чи інших предметів, а також слідування програмі, тощо. Є ще безліч різних плюсів навчання в таких школах, наприклад: вибір вчителів батьками, орієнтованість на індивідуальність дитини, тощо (Освіта нова, 2017).

Проте не всі мають доступ до альтернативної освіти, про яку вже було зазначено вище. Для можливості навчання вдома та навчання в альтернативних школах, зазвичай, велику роль грає соціально-економічне становище школяра і його сім'ї. Згідно із даними дослідження CEDOS 2015 року «...у селах 5,5% учнів із малозабезпечених родин, у селищах і малих містах - 3,5%, у середніх містах - 1,8%, у великих містах - 0,9%, у дуже великих містах - 0,6%» (CEDOS, 2015). Тобто, зважаючи на приведені вище дані, діти в малих населених пунктах мають меншу можливість доступу до альтернативної освіти через брак коштів їх сімей. Ще одним фактором недоступності альтернативних шкіл для дітей є їх просторова віддаленість. Однією з цілей реформації шкільної освіти в Україні є покращення навчального процесу дітей в малих населених пунктах.

1.2. Освітня реформа та її кейси на прикладі інших країн

В ході розвитку суспільства та зміни базових кваліфікаційних навичок, котрі люди повинні мати, – слід змінювати освітній процес, враховуючи всі культурні, політичні та соціальні орієнтації, що також не стоять на одному місці. Задля підвищення освітнього рівня, в загальному, держава має вдаватись до кардинальних змін в цій сфері. Такі зміни мають нести в собі покращення та полегшення відповідного процесу. Застосування таких заходів в певних сферах життя називається реформуванням. Держави формують комплекс проваджень в середині певної сфери, що набуває чинності після їх офіційного прийняття. Загалом, всі розвинені країни провели реформування освіти та підвищили її рівень в сільських місцевостях вже досить давно. Наприклад, Болгарія, Греція, Італія, Кіпр та Іспанія провели децентралізацію освітнього бюджету ще в 80-90-х роках. В результаті чого, було підвищено загальний рівень освіти в сільській місцевості, адже місцева влада почала конкретизувати витрати на

окремі навчальні заклади, залежно від їх потреб. В деяких країнах почали навіть окремо виділяти спеціальне фінансування малокомпетентних навчальних закладів заради підвищення їх рівня (Analysis of development education in European rural areas, 2015).

Під час реформування освітнього процесу в Польщі в 1999-му році, було створено нову систему типізації шкіл; звичайні навчальні заклади почали реорганізовувати та надавати статусу гімназій. Проте це нововведення виявилось недосконалим, адже в Польщі також існує проблема із розподілом бюджетного фонду на навчальні заклади. Навчальні заклади в сільських місцевостях, де навчається мала кількість дітей, вимагали велику фінансову підтримку від держави, чого влада не могла надати. Ситуація є схожою до тієї, що була в Україні станом на 2018 рік (в школах, де навчається мало дітей вартість навчання на одного учня коштує в декілька разів більше, ніж в більшості закладів України (Міністерство фінансів, 2018)). Відповідно, без отримання фінансової підтримки державою, школи не могли забезпечити себе потрібними технологіями та педагогічними кадрами. Натомість, ввели в дію проект припинення дії малокомпетентних навчальних закладів в сільській місцевості. Задля надання освіти дітям, чії школи закрились – учнів почали довозити в новостворені великі гімназії спеціальними автобусами (Levitas, Golinowska, Herczyński, 2001).

Також, досить нещодавнім прикладом саме освітньої реформи є впроваджена в Сполучених Штатах Америки. В загальному, вона спрямована саме на школи, що знаходяться поза межами міст, в сільських місцевостях. У США в сільських місцевостях навчається близько 19% від усіх учнів країни (Лаваллі, 2018). За даними Центру народної освіти США, питання про рівень навчання учнів в сільських місцевостях часто приховуються та зневажаються на державному рівні; хоча дана проблема існує і є досить нагальною (Лаваллі, 2018). Через нестачу коштів на

маленькі школи, було розпочато процес консолідації цих навчальних закладів; тобто із маленьких шкіл – створюються більші, куди переводять дітей із найближчих округів. Консолідація шкіл в сільських місцевостях в США є подібним процесом до створення опорних шкіл в контексті української реформи освіти, про котрий описано нижче.

Особлива увага приділяється технічному забезпеченню, котре є досить застарілим, чи взагалі відсутнім. Також нестача кваліфікованих кадрів на кожен окрему дисципліну є важливою прогалиною в таких школах. В ході цієї освітньої реформи було змінено ставлення до освіти, як такої, викладачів почали закликати працювати більше на кінцевий високий результат дітей, ніж на звичайне навчання. Увагу також почали приділяти ціннісним орієнтаціям учнів, перетворюючи навколишнє середовище в комфортну зону для навчання дітей. Для початкових шкіл запровадили проектні роботи, що заохочують учнів використовувати навколишнє сільське середовище на користь навчання (наприклад, різноманітні екологічні проекти, що поєднують в собі наукову та технічну сфери) (Лаваллі, 2018).

Таким чином, влада США здійснила перереформатування освіти, перетворивши саму проблему в результат її вирішення – тобто використання сільських територій, на яких знаходяться навчальні заклади, на користь учнів. Реформування освітнього процесу є важливою складовою переходу на новий рівень якісного навчання.

1.3. Реформування освіти в Україні

Українське суспільство невпинно прогресує, а отже потребує змін у деяких сферах. Задля покращення стану освіти в Україні, урядом було вирішено проводити реформування всього освітнього процесу. Якісне теоретичне та практичне навчання суспільства дає змогу виробити потужну

та кваліфіковану робочу силу, яка, в свою чергу, впливає на конкурентоспроможність України. Ті запити, які мали роботодавці до працівників можуть забезпечити тільки високорейтингові ВНЗ; для вступу в ці заклади необхідний високий рівень підготовки випускника. Слід зазначити, що технічне обладнання, та рівень викладачів у деяких навчальних закладах (сільських, наприклад) є недостатніми для побудови потужного освітнього процесу.

Варто зазначити, що у 2005 році В. Ющенко наказав ввести єдину систему вступних екзаменів до ВНЗ; новою реформою було запровадження Зовнішнього незалежного оцінювання (на далі ЗНО). Пізніше, того ж року було створено Український центр оцінювання якості освіти, котрий слідкує за складанням ЗНО і його результатами. Запровадження ЗНО на офіційному рівні відбулося з 2006 року (Фонд «Демократичні ініціативи», 2010). Хоча його введення на той час на офіційному рівні було потрібним та важливим для подолання корупції при вступі до ВНЗ, що особливо розвивалась в 1990-2000-х роках (Мулявка, 2015), а, в результаті, для надання рівного доступу до вищої освіти. Проте, в реальності, все-таки існує низка чинників, що впливають на нижчий результат ЗНО, а відповідно й на вступ до ВНЗ. В особливості, такими є соціально-економічне походження школяра, що здає ЗНО. Наприклад, станом на 2014 рік, середній бал ЗНО тих учнів, що навчались в сільських середніх навчальних закладах, складає 146,1 балів, в той час як в містах та, зокрема, в м. Києві – це 152,9 та 157,1 балів, відповідно (ТестПортал, 2016, с. 63). Тобто, рівень отримуваних знань в середніх навчальних закладах є нижчим серед абітурієнтів із села, а отже імовірність добре підготуватися та вступити до ВНЗ є значно меншою. Саме цей чинник, та погане технічне обладнання сільських навчальних закладів «...майже 30% сільських шкіл не мають жодного комп'ютера, підключеного до інтернету, тоді як у великих містах практично всі школи підключені до всесвітньої мережі» (CEDOS, 2015), а також недостатня

кількість викладачів на школу (в середньому 18 вчителів в сільських проти 46 в міських) (CEDOS, 2015), що змушує останніх викладати одразу декілька різних предметів, дали базис на створення нового типу шкіл задля підвищення загального освітнього рівня школярів. Адже здобувати альтернативну освіту потрібного рівня для вступу до ВНЗ на даний час в Україні є досить не дешево та не повністю доступно; зважаючи на низьку забезпеченість сімей у селах (5.5% учнів із малозабезпечених сімей у малих населених пунктах проти 0.6 у великих містах) (CEDOS, 2015) альтернативна освіта є не зовсім доступною для кожного учня.

Задля провадження реформи в навчанні, було створено Закон України «Про освіту» (2017), котрий «...визначив метою освіти всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству...» (Про освіту, 2017). Тобто реформування освіти перш за все було запроваджено задля зміни суспільства, та створення нового типу особистостей, котрі володіють кваліфікаціями, що відповідають сучасним вимогам. В ході впровадження реформи було вирішено створити проект «Нова українська школа» (надалі – НУШ); це досить фундаментальна та довгострокова реформа, що триває з 2016 року і планує продовжуватись до 2030 року (НУШ, 2016). Всього має бути організовано три фази реформування протягом цього періоду: 2016-2018 – перша фаза (пілотний етап, тестування введення нового типу шкіл; перша участь у міжнародному оцінюванні якості освіти «PISA»), 2019-2022 – друга (зважаючи на всі наслідки першої фази, розроблення нових стандартів освітньої програми, створення нового типу річних адміністративних контрольних задля забезпечення незалежного оцінювання дітей), і 2023-2030 – відповідно,

третья (створення кінцевої навчальної програми та введення дванадцятирічної системи освіти) (МОН, НУШ, 2016).

Нова реформа освітнього процесу, а саме, середньої освіти, в Україні передбачає наступну низку нововведень. По-перше, вивчення або оновлення тих предметів та сфер, котрими має бути наділений випускник школи, а саме: державна мова, математична грамотність, іноземні мови, природничі науки та технології, цифрова грамотність, культура, екологія і здоров'я, підприємливість, соціальність та вміння вчитися впродовж життя. Тобто, опанування всіх цих навичок буде можливим до кінця реформації та дасть змогу створення нового типу учня (НУШ, 2016). По-друге, реорганізація менеджменту навчальних закладів. Новий вчитель має надавати не тільки знання учням, а й брати участь в процесі їх виховання. Перш за все, впровадження НУШ передбачає започаткування сертифікації педагогів кожні три роки, а в результаті підвищення їх заробітної платні на 20% кожного разу, відповідно. Іншим етапом є підвищення кваліфікації вчителів, що не входять до НУШ; вони мають набирати не менше 150 балів за 5 років. Втілення цього планується наступним чином: «...диверсифікація форми підвищення кваліфікації вчителів: семінари, вебінари, онлайн-курси, конференції, самоосвіта (визнання сертифікатів)» (Урядовий портал). По-третє, зміну правил адміністрування та управління навчальними закладами на сучасну. Йдеться про відміну атестації шкіл, котра відбувалась за корупційними схемами. Створюється комісія фахівців, котрі будуть надавати рекомендації щодо підвищення якості освіти. По-четверте, впровадження прозорої доступної системи перегляду розподілу коштів в межах освітнього закладу дає можливість батькам, вчителям та всім охочим переглядати користування бюджетом. Тобто, на електронному сайті навчального закладу мають бути в наявності та у вільному доступі всі документи, що стосуються розподілу фінансів установи. Крім того, поновлення системи відбору керівників навчальних закладів: «Керівник

державного, комунального закладу загальної середньої освіти призначається на посаду за результатами конкурсного відбору строком на шість років» (Про освіту, 2017). Нарешті, запровадження Антикорупційної програми новою установою «Державна служба якості освіти», при цьому відмінивши атестування освітніх закладів, що здійснювалось завдяки саме корупційним зв'язкам (Державна служба якості освіти України).

На думку представників Міністерства освіти та науки України та Інституту інноваційних технологій, перераховані вище нововведення сприятимуть підвищенню рівня загальної обізнаності учнів та покращенню стану освіти в Україні загалом (Урядовий портал). В результаті вищеописаних впроваджень школа має стати місцем соціалізації для кожного з учнів. Для того, щоб цей процес проходив на кращому рівні, було вирішено набирати дітей саме до молодших класів, щоб починати процес виховання змалку. НУШ розпочала свою роботу в 2018-му році (Урядовий портал).

Заради підвищення якості освітнього процесу, держава провела закупівлі різноманітного обладнання, задля оновлення навчального середовища, а саме: «комп'ютерне обладнання (9, 5 тис. інтерактивних проекторів, 19,2 тис. ноутбуків, 8 тис. планшетів/нетбуків, 16,5 тис. багатофункціональних пристроїв та ін.), меблі, дидактичні матеріали (361,8 тис. друкованих засобів навчання)» (Урядовий портал).

В березні 2020 року президентом України було підписано новий закон «Про повну загальну середню освіту» (ВРУ, 2020), котрий став доповненням до минулого закону «Про освіту» (2017). В рамках даного закону було введено такі новації, як: гарантія рівного доступу до навчання для всіх людей (територіальна доступність, можливість навчання в звичайній школі для дітей з інвалідністю, зарахування до школи в перші класи без конкурсного відбору); можливість отримання індивідуальної освіти (особливу увагу приділяється дітям з особливими потребами;

навчання відбувається вдома за програмою, контроль знань відбувається за оцінюванням державної підсумкової атестації); всі учні мають отримувати справедливе оцінювання («Закон вперше на законодавчому рівні встановлює право учнів на справедливе, неупереджене, об'єктивне, незалежне, недискримінаційне та добросовісне оцінювання результатів навчання, незалежно від виду та форми здобуття ними освіти») (МОН, 2020); впровадження 12-ти річної системи повної середньої освіти; впровадження права учням обирати курси та створювати міжкласні групи; запровадження трьох нових адаптаційних циклів дітей (1-й – адаптаційно-ігровий, 2-й – адаптаційний та 3-й – профільно адаптаційний, відповідно) (МОН, 2020).

Також, стосовно реформування вступної кампанії до вищих навчальних закладів – був створений новий проект, котрий було прийнято в 2016 році про подачу заяв тільки у електронній формі для отримання ступенів молодшого бакалавра, бакалавра, а також магістра і спеціаліста медичного, фармацевтичного або ветеринарного напрямків (про освіту, 2017). Такі зміни допоможуть абітурієнтам, що живуть далеко від вищих навчальних закладів та не мають можливості їздити та подавати документи особисто у вищі навчальні заклади.

Одним напрямків нової реформи навчального процесу є бюджетна децентралізація освіти, котра почала своє існування в 2015 році; іншими словами – держава візьме під контроль надання освітніх послуг та штатну підготовку в професійно-технічних закладах. Під час засідання експертів із бюджетної децентралізації, було виокремлено наступне: «нове бюджетне законодавство розширює права місцевих органів влади та надає їм бюджетну самостійність, а також розширює джерела наповнення місцевих бюджетів...» (МОН, 2015), що зумовлює передачу певних освітніх закладів із державного в місцевий бюджет. Із введенням нових податків для суспільства на 2015 рік, відбулось збільшення бюджетного фонду; а отже

держава зможе почати надавати новий тип трансферту – це субвенція на підготовку робочого персоналу та освітня субвенція. Метою такого нововведення було розширення повноважень місцевої влади стосовно навчальних закладів; тобто деякі освітні заклади отримували автономію в керуванні власним бюджетом (МОН, 2015).

Саме з метою покращення освітнього процесу, було створено опорні заклади освіти і їх філії. Відповідно до закону «Про освіту», «Опорний заклад освіти - це заклад загальної середньої освіти, що має зручне розташування для підвезення дітей з інших населених пунктів, забезпечений кваліфікованими педагогічними кадрами, має сучасну матеріально-технічну і навчально-методичну базу та спроможний забезпечувати на належному рівні здобуття профільної освіти.» (Про освіту, 2017), а філії – це створення закладу освіти, через неможливе територіальне транспортування учнів до повноцінних навчальних закладів. Зазвичай, це робиться з метою наближення місця навчання до проживання учнів та покращення рівня навчальної підготовки. Станом на 2015 рік, 15,5% школярів в селах потребували транспортування до навчального закладу (CEDOS, 2015). Згідно з умовами децентралізації бюджету освітніх закладів та створення опорних шкіл, транспортування дітей до місця навчання буде здійснюватися за рахунок місцевого бюджету (Про освіту, 2017). Перш ніж створювати опорний навчальний заклад, школи проходять конкурсний відбір за наступними чинниками: наявність освітніх профілів навчання в закладі; «створення умов для здобуття особами повної загальної середньої освіти, зокрема шляхом проведення профорієнтаційної роботи серед здобувачів освіти, забезпечення реалізації їх індивідуальної освітньої траєкторії, впровадження курсів за вибором, факультативів, гуртків» (Положення про освітній округ і опорний заклад освіти, 2019); рівень забезпечення кваліфікованими педагогічними кадрами; наявність відповідного матеріально-технічного обладнання; забезпечена

комплектація бібліотек; наявність автомобільних доріг з відповідним покриттям для забезпечення підвезення учнів і педагогічних працівників до навчальних закладів та домівок.

Загалом в одній школі, не враховуючи її філії, де має вчитись небагато дітей, має бути не менше, ніж 200 учнів. Тільки у випадку, коли додержано цієї та всіх вищесказаних вимог, навчальний заклад може бути сформовано як опорний.

Задля забезпечення комфортних умов навчання та відповідного матеріально-технічного забезпечення опорних шкіл, в 2017 році держава разом із органами місцевих самоврядувань виділили кошти на закупівлі необхідної кількості автобусів, на технічне обладнання різних професійних спеціалізацій класів, а також було виділено із бюджету кошти на створення належних умов для дітей з особливими потребами. За документацією в новоутворених школах було проведено капітальні ремонтні роботи, забезпечення швидкісного інтернет-зв'язку та ремонт доріг для комфортного транспортування учнів до закладів освіти (МОН, 2019).

Станом на листопад 2019-го року в Україні всього вже створено 873 опорні навчальні заклади, що є досить гарним показником (МОН, 2019) в порівнянні з 2017 роком, коли таких шкіл існувало лише 178 (Освіторія, 2017).

Освіта – це окремий соціальний інститут. Вона є невід'ємною частиною людського існування. В ході її розвитку, постійно збільшуються, реорганізуються та покращуються навчальні заклади. Школа, як важливий етап соціалізації дитини, надає їй не тільки освітні, а й соціально-економічні, культурно-ідеологічні, та соціально-психологічні навички.

Нині діти в Україні можуть обирати різні види навчання, такі як: хоумскулінг, альтернативні школи, онлайн-платформи, дистанційне навчання тощо. Реформування освітнього процесу є невід'ємною частиною його вдосконалення. Так, велика кількість розвинених країн вже провели

реформи в освіті. Серед недавніх – США та Польща. Становище в Україні теж починає змінюватись: стрімко набуває оборотів освітня реформа, що була прийнята в 2016 році. Завдяки їй реалізуються різноманітні проекти, такі як Нова українська школа, децентралізація освітнього бюджету та створення нових типів навчальних закладів – опорних шкіл. Зазвичай, кожна сім'я має право вирішувати, який тип навчання для дитини обрати, та не всі мають доступ до альтернативного навчання поза межами школи, через соціально-економічні чинники, а також через територіальну недоступність школи, яка може зареєструвати в себе учня на дистанційне навчання.

НУШ – це новий тип школи, що створений заради забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх громадян України. Одним із головних напрямків створення такої системи – є повна реорганізація навчальної програми, відповідно до сучасних вимог. Децентралізація освіти була проведена задля точкового розподілення бюджетного фонду на освітні заклади. Опорні школи – це напрямок в новій реформі, що має за мету надати рівний доступ до якісної освіти для громадян зі всіх місцевостей України.

В ході даного дослідження поглиблено розглянуто напрямок реформування освіти в контексті створення опорних навчальних закладів. Найголовнішою метою створення опорних шкіл є надання якісної, професійної, повної середньої освіти учням в малих населених пунктах, що навчаються в школах, котрі не відповідають сучасним європейським вимогам навчання. Ще однією ціллю створення проекту опорних навчальних закладів є економічне підґрунтя. Адже тримати та навчати дітей в незаповнених школах, є економічно не вигідним для держави та місцевої влади (вартість навчання на одного учня в такій школі є значно вищою, ніж в звичайних). Тобто ще однією метою реформування закладів середньої освіти є більш ефективно витрачання коштів.

РОЗДІЛ 2. НАСЛІДКИ ЗМІНИ СТАТУСУ ШКОЛИ НА ОПОРНУ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМИ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

2.1. Методологічні особливості дослідження

Задля дослідження спектру наслідків зміни статусу школи на опорну, було проведено неструктуровані інтерв'ю із сімома учнями опорного навчального закладу, а також одне інтерв'ю із членом адміністрації цього закладу. Дана кількість респондентів виявилася достатньою для дослідження, оскільки відбулося насичення даних, після третього інтерв'ю відповіді попередніх респондентів почали повторюватися.

Вибірка даного дослідження (серед учнів) складалась із наступного критерію – це клас респондента, в якому він навчається на момент проведення дослідження: (від 10го до 11го класу); даний набір, що складається із учнів старшої школи, надає більшу можливість точної гомогенності відповідей. Також, вибірка складається із учнів опорного загальноосвітнього навчального закладу «Веприцька загальноосвітня школа I - III ступенів» Фастівської районної ради Київської області. Загалом, було в 10-11-х класах цього закладу навчається всього 12 дітей, тобто інтерв'ювання було проведено більше ніж із половиною всіх учнів. Всі опитувані проживають в селі Веприк, або за його найближчими межами (с. Млинок). Логіка вибору критеріїв добору респондентів полягає в тому, що саме завдяки учням 10-го та 11-го класу можна дослідити ширше досвід навчання учнів в період зміни статусу навчального закладу; у Веприцькій загальноосвітній школі I - III ступенів як у більшості сільських шкіл, в класах навчається мала кількість учнів, а паралельних класів немає, тому для проведення інтерв'ювання та отримання валідної інформації одного

класу було би замало. В дослідженні було використано метод «снігової кулі», адже завдяки такому підходу найкраще підбираються респонденти за потрібними схожими змінними (Ковалев, Штейнберг, 1999, с. 44-45). Найлегшим способом встановлення зв'язку із такими респондентами є надання їх контактів попередніми респондентами; зважаючи на те, що у дослідженні фігурують два класи, то однокласники можуть надавати контакти наступних респондентів задля проведення інтерв'ювання. Тому знайти потрібних для опитування людей завдяки такому методу достатньо легко.

Для проведення інтерв'ювання було обрано саме Веприцьку загальноосвітню школу I - III ступенів у зв'язку із декотрими обмеженнями під час дослідження: вибір даного навчального закладу був за критерієм доступності під час карантинних обмежень. Респондентів цього закладу було опитати легше, адже в дослідника попередньо були контакти учнів. При виборі навчального закладу – адміністрація 2 різних закладів (що були обрані до Веприцької школи) відмовилась йти на зв'язок та надавати контакти хоча б когось із учнів задля проведення дослідження. Для опитування взято респондентів саме 10-х та 11-х класів, адже це учні старшої школи, що є більш схильними до розмови, ніж молодші діти; також критерієм відбору таких класів є можливість порівняння учнями досвіду навчання в школі до набуття нового статусу опорного навчального закладу в 2016 році. Одне інтерв'ювання із членом адміністрації опорної школи може надати потрібну інформацію задля розуміння внутрішнього процесу зміни статусу навчального закладу на опорний.

Перетворення звичайної школи в статус опорної надає їй ряд переваг, котрі вже було описано вище, що впливають на поліпшення освітнього процесу. Проте, Веприцька школа показала досить низькі результати Зовнішнього незалежного оцінювання в 2019 році серед навчальних закладів Київської області – 216 місце із загальної кількості в 349 середніх

навчальних закладів (Освіта.UA, 2019). Такий результат може свідчити про фактор неналежної підготовки учнів в навчальному закладі; а отже, про низький рівень навчання в школі вже опісля набуття нового статусу опорного закладу.

Майже всі опитувані навчаються в освітньому навчальному закладі за місцем проживання, окрім одного респондента, що живе за його межами, а тому потребує довозення до навчального закладу.

Проте під час опитування виявились певні складнощі збору інформації. Найголовнішою проблемою було карантинне обмеження, яке не давало можливості провести інтерв'ю особисто (face-to-face); довелось використовувати допоміжні засоби електронного зв'язку – телефон та різні додатки, що дозволяють робити дзвінки. Складнощами при інтерв'юванні виявились також відповіді респондентів, котрі в певних моментах були не досить повними; або ж запитання мали надто лаконічні відповіді. З членів адміністрації закладу вдалось взяти інтерв'ю тільки в одного із чотирьох можливих, адже знайти особисті контакти інших респондентів у вільному доступі виявилось неможливим; а респондентка, з якою була проведена розмова, відмовився надавати контакти його колег, адже це є конфіденційна інформація.

Тривалість інтерв'ю в середньому була до 20-25 хвилин; із представником адміністрації закладу – 10 хвилин. Респонденти, в загальному, чесно (за суб'єктивною оцінкою інтерв'юера-дослідника) відповідали за запитання та ставились з відповідальністю до інтерв'ю; завдяки цьому інтерв'ю є досить насиченими даними, котрі важливі для дослідження. Проте, як вже зазначалось вище, на деякі питання респонденти-учні боялись надавати розлогу відповідь, обмежуючись короткими «так» або «ні». Абсолютно всі опитані були попереджені про використання ввідної демографічної інформації. Всі імена були змінені задля забезпечення конфіденційності респондентів. Відбулось дотримання

усіх вимог проведення інтерв'ю – зокрема, зважаючи на те, що респонденти були неповнолітні, під час проведення інтерв'ю було отримано усну згоду від батьків на проведення опитування до початку інтерв'ювання або ж були присутні їх батьки. Представниця адміністрації також побажала залишитись анонімною, тому її ім'я теж було змінено. В таблиці 2.1. наведені основні збірні дані про респондентів.

Таблиця 2.1. Формальні дані про респондентів

№	Ім'я	Вік	Клас	Стать	Населений пункт (в якому живуть)
1	Данило	16	10	чол.	с. Веприк
2	Оксана	16	10	жін.	с. Млинок
3	Владислав	17	11	чол.	с. Веприк
4	Надія	17	11	жін.	с. Веприк
5	Віктор	16	11	чол.	с. Веприк
6	Дмитро	16	10	чол.	с. Веприк
7	Єва	15	10	жін.	с. Веприк
8	Марина Василівна	невідомо	Адм.	жін.	с. Веприк

Гайд інтерв'ю для учнів всього поділявся на 4 блоки. Перший блок стосується запитань про навчальний заклад до набуття його статусу опорної школи. Даний блок містив основну інформацію про школу (кількість учнів, паралелей, поглибленого вивчення предметів вчителів – тобто всіх факторів, що формують освітній процес). Другий блок містив в собі запитання про базову інформацію щодо навчального закладу вже після отримання статусу опорної школи (кількість учнів, паралелей, поглибленого вивчення предметів вчителів, тощо). Ці два блоки дають змогу порівняти один і той самий заклад в різний час та в різному статусі за подібними характеристиками. Третій блок стосується питань про вступні экзамени до ВНЗ та вступ до них. Думка респондентів запитується у тому випадку, якщо вони збираються вступати до ВНЗ. І останній блок – це

соціально-демографічні дані опитуваних (вік, клас, місце проживання та місце навчання, інформація про соціально-економічне становище сім'ї учня).

Було створено окремий гайд для інтерв'ю з представницею адміністрації. Він складався всього із 3 блоків. В першому блоці містилися загальні питання про процес перетворення школи в опорну. Даний блок містив основну інформацію щодо дітей, що навчаються нині у Веприцькій школі. Другий блок стосується запитань про саму школу. В цьому блоці містяться питання щодо шкільного обладнання та інших факторів (шкільний автобус, медичний блок, тощо), що повинні бути в школі, згідно із законом України «Про освіту» (2017). І останній, третій блок складається всього із двох запитань; даний блок має розкрити інформацію щодо стажу роботи в адміністративній ролі в школі.

Вищеописаний тип дослідження допоміг отримати інформацію з власного досвіду про наслідки після зміни статусу школи на опорну в контексті реформи шкільної освіти України.

2.2. Наслідки зміни статусу Веприцької загальноосвітньої школи I - III ступенів на опорну на думку респондентів

2.2.1. Основна інформація про Веприцьку школу до отримання статусу опорної. Як вже зазначалось раніше, майже всі респонденти живуть в селі Веприк, окрім одного респондента:

«Живу я зараз у селі... У Веприку.» (P1);

«Не, не у Веприку, а на хуторі біля нього... а-а, хутір? Млинок.» (P2);

«Ну у Веприкі ж, де ше...» (P3).

Завдяки тому, що респонденти пам'ятають навчання в період до отримання статусу опорної школи та після – вони можуть надати потрібну для дослідження інформацію:

«Да, ізмніняли.. ізмніняли, коли я була в 7 класі, нам вчительки казали ше, шо от, тепер буде по-другому, школа помінялась...» (P2);

«Та я вже так і не помню, мені кажеться шо це в бму класі було, чи як...» (P3).

У відповіді на питання про те, чи навчання було цікавим в школі до набуття статусу опорної, думки респондентів почали дещо розходитись; вони були протилежними, деякі учні відчували певний страх, коли відповідали на це запитання:

«Ну, мені дуже подобалось і це стало таким початком до.. як сказати.. Ну коротше, школа взагалі ця тоді зародила в мені бажання навчатись взагалі і здобувать знання. Да і навчання не було складним.» (P1);

«Шо? Чи цікаво?... Та мені якось тяжко сказать щас...» (P2);

«Да я був малий, шо я міг цікавиться, це зара я понімаю шо треба для поступленія якось...» (P3);

«А хто.. кому може буть цікаво учитьсся, це тіки зубрілки і ботани роблять (сміється). Да і вообщє, учоба це ж просто об'язаловка для всіх, я думаю це не от школи залежить...» (P6).

Можливо, це зумовлюється фактом «відмінника», адже потім, в ході інтерв'ю виявилось, що P1 відрізняється від інших тим, що отримує гарні оцінки в процесі навчання.

Зі слів респондентів вчительський склад був досить гарним; 6 із 7 респондентів не вказали викладачів, котрі викликали негативні емоції під час навчання, загалом, декілька респондентів вказували на гарний емоційний зв'язок із викладачами та рівень їх викладання:

«Та вчительки наші взагалі класні були, да, вони там були інколи й вимогливі, но ми тоді робили якусь роботу хочби, а так, уроки були нормальні, сказати, щоб була якась не така обстановка – то не було такого.» (P1);

«Ну нормально все було, я тоді дуже дружила з вчителькою по географії, ну, вона харашо преподавала і я знаю зара географію того... (сміється)» (P2);

«Я особисто багато з ким із вчителів спілкувалась харашо. Мене і любили тоді сильно. Так як я була весь час наче як представниця класа, то я общалась з усіма старшими, тому всі наші стосунки з вчителями були нормальні.» (P4);

«А це про кожного треба окремо сказати?... Якщо в загальному.. Ну, нормально було, були парочку старих таких.. я не дуже любила їх, но вони уйшли щас.» (P7).

Зі слів респондентів можна зрозуміти, що в той час викладачі досить добре ставились до дітей, налаштовували міцний зв'язок із ними; декілька учнів навіть вказали, що спілкувались із викладачами не тільки під час уроків, а й поза їх межами.

Використання візуальних матеріалів є хорошою складовою для запам'ятовування інформації, а наявність приладів для показу аудіо/відео/фото матеріалів в школі може полегшити та розвантажити процес навчання, проте за словами респондентів. Вчителі майже не використовували візуальні матеріали для поліпшення засвоєння знань, а самі класи не були обладнанні технікою для цього:

«У нас тоді був проектор в концертній залі, а такого, щоб додаткового, то не було нічого» (P1);

«Ну, ми іногда робили виступлення замість уроків в актовій, но так, шоб на уроках, то не... Виступлення? Ну тіпа там екологія або ця.. права дитини робили...» (P3);

«Ой, а мені часто казали готувать презентації, но це не так як щас було, я дома сиділа за комп'ютером шукала інфу, а потом делала собі в зошиті замітки всякі і потом розказувала таке. Ну, мені казали, шо в мене хароша пам'ять, того просили часто робить це..» (P4).

Що стосується книг, котрі є важливим способом подачі інформації до учня, то всі школи мають надавати їх в необхідній кількості та відповідному стані. У Веприцькій школі до нового статусу, ситуація із оснащенням книг була стандартною; крім того, респондент 6 вказав про недолік стосовно стану підручників:

«Да ні, всі книжки нам видавались в бібліотеках, кожен рік... Але хоча ні, вчителька з англійської казала нам докуплять, бо.. Ну, українські відповідники, нашого видання, що лежать в бібліотеці – це не та штука, що нам треба була, ну краще ж купити книжки, які написані людьми, хто свobodно говорить англійською...» (P1);

«Єдинственне, що я можу сказати про книжки і біблy, то це те, що нас заставляють потом стирати в них все, що помальовано і клеїть сидіть їх, а їм пофіг, що це не ми робили з цими книжками таку штуку...» (P6).

Також не менш важливим для пошуку інформації, а також підготовки до різноманітних предметів є наявність бібліотеки, що пропонує широкий вибір літератури:

«Да, бібліотека і була і є, но мені тяжко про неї казати щось, я не бачив бібліотек в других школах, но мені кажеться, що вона нормальна» (P3);

«Сказати чесно... (довга пауза) Я в бібліотеку не ходив і не хожу, но вона є то й є. У нас там дехто ходить іногда, но це коли треба брать книжки там на літо чи шо.» (P5).

Зважаючи на слова респондента 5 щодо відвідувань бібліотеки, учні не користувались нею під час навчання. Імовірно це через те, що викладачі не закликали та не зацікавлювали учнів до читання в молодших класах, як це має бути. Іншою причиною може слугувати також сам стан бібліотеки та книг, адже діти в молодших класах сприймають краще візуальну інформацію.

Рівень середньоосвітнього навчального закладу напряму залежить від забезпеченості його різними технологіями. Наявність комп'ютерних класів в школах вказує на можливість підготовки до роботи з різними комп'ютерними програмами; також наявність інтернету є великою перевагою для пошуку потрібної інформації. Стосовно наявності відповідної техніки в комп'ютерних класах, учні заявляли про несправність комп'ютерів та їх відсутність, а уроки інформатики інколи взагалі не проводились:

«Інформатика це взагалі була дика штука для нас, бо вона то велась то не, но головне, що і вести не було кому, да і на чому тож не було» (P1);

«Ну у нас там було тоді пара компів таких ще із «пузом», «піщерних»...» (P2);

«От у мене є знайома подружка, вона в Фастові учить, в 9й школі, но це велика школа, там тисяча дітей десь, но там все по-другому. Вона мені розказувала, що вони на уроках інформатики у малих класах робили тіпа такі ігри розвиваючі. Ну, там граєш, а воно логіку розвиває чи шось такого. А у нас в той час не було такого, мені було обідно, бо у мене вдома тож комп'ютера не було і я хотіла тоді шось робити таке.» (P4).

Зважаючи на слова респондента 1, ситуація із викладачами є дещо інакшою, ніж вони повідомляли про це раніше. Відсутність вчителя для навчання дисципліни, а, тим більше, такої як інформатика – може негативно позначатись на вмінні користуватись технологіями в майбутньому. Також, наприклад, в респондентки 4 не було комп'ютерної техніки вдома, а отже вона могла отримати досвід у користуванні нею тільки поза його межами; школа на той час не надала їй такої можливості. Слід зазначити, що відсутність комп'ютерної техніки, імовірно, може свідчити про низьке матеріальне забезпечення сім'ї респондентки.

Зі свідчень виявилось, що ці респонденти та їх однокласники користувались громадським транспортом, а не спеціальним шкільним:

«Я живу далеко вато от школи, бо хата на краю села, но коли тепло, то я іду пішки, а коли більше холодно, то хтось із родітелей заводить... Автобуси? Да їх не було наче, ну я, по крайній мєрі, знаю, шо деякі їздили із там окраїн Вєприка, но вони їздили такими ото автобусами, де платить треба.» (P1);

«Ну, близько, це воно знаходиться на моїй вулиці.» (P5);

«Мені коли лєнь іти було, то я їздив на автобусі... Та нє, платний.» (P6).

Загалом, діти в селах мають проблеми із доступом до навчання в школах, через те, що такого закладу може просто не бути в їхньому населеному пункті, або він занадто далеко, тому часто доводиться їздити в сусідні села, тощо. Зазвичай, школа, в котрій навчаються діти виділяє спеціальний шкільний, безкоштовний автобус, котрий возить їх вранці і вечері туди і назад. Одна респондентка, що живе найвіддаленіше від всіх інших учнів зазначила, що до її населеного пункту доведення також не відбувається:

«Я же із Млинка, автобусов там нема ні школьних, ні обичних, до Вєприка 3 кілометра... Якишо лісом скорочувать, Но папа коли їде на роботу зранку, то заводить мене машиною, бо боїться, шо я одна хожу по лісі.» (P2).

Тобто, засобів для транспортування дітей, в разі потреби, школа не мала на час існування, у ролі звичайного середнього навчального закладу.

В більшості маленьких, сільських середньоосвітніх навчальних закладах кількість дітей на клас є маленькою (окрім шкіл, котрі підлягали зміні статусу на опорні, тобто об'єднанню таких маленьких класів у великі) (CEDOS, 2017). За словами респондентів, така характеристика повністю

описувала їхні класи. Через те, що класи маленькі, розподілу на профільні предмети або зовсім не існує, або ж вони наявні, але лише на папері:

«На той момент у нас було 10 дітей, і це великий клас був, да. У старших класах тожже був тільки один клас, ніяких паралелей... а про поглиблене вивчення чогось я взагалі мовчу...» (P1);

«Коли я був в якому класі?.. Ну коли в бму чи 7му то чоловік 9 училось тоді наче так десь» (P5).

Нині для якісної освітньої підготовки учня, а в результаті складання вступних екзаменів, існує безліч різних курсів та спеціалізованих гуртків, а також репетиторів, котрі знаходяться переважно у містах. Та не у всіх мешканців сільських місцевостей є можливість відвідувати їх, адже їх або немає поблизу, або у родини не вистачає фінансів забезпечити дитину репетитором. Звичайно, відвідування таких курсів не гарантує складання ЗНО на найвищій бал, але дає можливість поглиблено вивчати ті предмети, котрі не вивчаються в школі на достатньому рівні. Майже всі респонденти вказали, що на той момент в них або не було потреби ходити на додаткові курси, або їх просто не було в с. Веприк:

«Я тоді хотів ходити на додаткові із математики і англійської бо мені нравились ці предмети, но у нас не було куда даже...» (P1);

«Ну гуртки, то у нас був хор, я даже ходив і співав, спорт ще там якийсь був, но мені то було зовсім «по-барабану»» (P3);

«Да, спортивні, я оце почав ходити на футбол ще з малих класів, папа хотів, щоб я іграв.. нас не те, щоб учать, но ми іграєм часто дуже, це як кружок тіпа... Наукових да нема наче» (P5);

«Да в нас і зараз там є така тіпа «козачок» група, для хлопців практически, тіпа спорт такий» (P7).

Слід зазначити, що наявність додаткових гуртків за інтересами та хобі учнів є важливою складовою соціалізаційного процесу та процесу набуття

відповідних навичок, тому школа на той час вже мала такі секції, але, очевидно, що їхній спектр був не великим.

Під час навчання діти мають отримувати життєву силу також від базових людських потреб; тому їжа є важливою енергійною складовою будь-якого учня/учениці. Всі респонденти зазначили, що в школі були обіди, проте учні мали купувати їжу за свої гроші. Тобто, школа не забезпечувала дітей обідами на час існування школи без статусу опорної за свій бюджет.

«Да, я дуже любив там такі були булочки з ізюмом вкусні круглі, я всігдa купляв... Зара нема їх, це прям таке, знаєте, вкус дeтства» P5
«Да мені бабушка з собою давала бутери все життя (сміється). Я не ходила в їдальню, ми не здавали тоді грошей просто, бабушка сказала що буде давать із собою їду.» (P7).

Ще одним важливим моментом в житті школи – є безпечність учнів та надання швидкої допомоги, в разі потреби. В ході інтерв'ювання виявилось, що школа не має належних матеріалів чи кабінетів:

«Не, медблока в нас тоді не було взагалі, но була прийомна у Веприку... Я помню, у нас дeвочка одна шось сиділа на уроці і їй стало погано, вона упала і втратила сознaніє. Так вчителі бігали не знали, шо робить, доки їй з трудом доставили тудa в прийомне, то пройшло куча часу.» (P2);

«От опять про школу в Фастові 9ту скажу, там є комната медицинська, якщо тобі стає погано, то тудa направляють, дадуть якісь ліки, і визвуть батьків якщо сильно погано. А у нас то тіки за пару вулиць нада іти, того зразу додому отпускали якщо там живіт скручувало чи ше щось...» (P4).

2.2.2. Основна інформація про Веприцьку школу після отримання статусу опорної. Офіційна сторона набуття навчальним закладом нового

статусу: Веприцька школа стала опорною саме в той період часу, коли вся реформа тільки починалась:

«В 2016-му... управлінням департаменту освіти області було оголошено конкурс на опорні школи. І в нас в районі також проводився районний конкурс, де готувався пакет документів... які треба було подавати на конкурс, от ми також подавали документи на конкурс і нам запропонували.» (P8).

Загалом, задля того, щоб стати опорною школою, слід пройти конкурсний відбір стосовно наявності відповідної матеріально-технічної бази. На час існування Веприцької школи без статусу опорна, її матеріально-технічне обладнання та загальний рівень були не досить високими, як вимагалось задля здобуття нового статусу та реорганізації. Проте саме завдяки факту, що адміністрація школи не побоялась можливої конкуренції, навчальний заклад отримав новий статус, а також декотрі переваги, про які зазначала респондентка в ході інтерв'ю. Важливим моментом є філія цієї опорної школи, вона знаходиться в с. Скригалівка – даний навчальний заклад вирішив втратити статус юридичної особи задля покращення рівня навчання.

«Ми, скажімо так, не були таким найбільшим претендентом, тому що у нас не зовсім... відповідали всім вимогам, але, знаєте, це був 2016й рік, це були перші конкурси, і дуже багато тих, хто мав значно кращі умови, ніж ми, просто побоялися цього, розумієте? Документи подавали, але... Особливо філії побоялися втратити статус юридичних осіб, от, через те і не робили цього. А в нас філія цього не побоялась, ну, та філія, що в нас зараз є. І таким чином, ми пройшли на опорний заклад. На районі перші пройшли.» (P8).

Як зауважила представниця адміністрації, сам процес зміни школи на опорну був не обов'язковим для дітей: *«Ні, це все було по власному бажанню. По бажанню дітей і батьків, да.» (P8).* Проте, зважаючи на те,

що всі територіально-близькі школи (малокомпетентні) закриваються, дітям не лишається вибору ніякого іншого, ніж перейти в опорну школу. Тому, помилково вважати, що цей процес відбувається тільки за власним рішенням.

Для кращої оцінки змін, що відбулись після впровадження нового статусу опорної школи для навчального закладу, респондентка повинна мати стаж роботи в цій школі до набуття нового статусу: *«На посаді ... я працюю вже 6 років» (P8)*. Отож, зважаючи на те, що дана школа стала опорною в 2016 році, а стаж роботи у респондентки є більшим, ніж період існування школи із новим статусом – респондентка здатна порівняти та охарактеризувати навчальний заклад у різний період часу.

Зважаючи на те, що всі респонденти-учні навчаються в старшій школі (10-11 класи), вони також здатні охарактеризувати та порівняти навчальний заклад в різний період часу його існування. В даному випадку йдеться про досвід учнів стосовно ряду матеріальних чинників, що мають бути наявними в школі після набуття нового статусу опорного навчального закладу. Жоден із респондентів не знав, що таке опорний навчальний заклад, поки це не стосувалось їхньої школи. Зі слів опитуваних, рівень завантаженості під час навчання помітно змінився із набуттям нового статусу:

«Да складніше стало учитися, більше матеріала, який треба пройти і учительки стали більш вимогливі...» (P3);

«Знаєте, я говорила кстаті недавно із (респондентка називає ім'я вчительки з української мови), то вона мені казала, що зараз оце стало модним робить акцент на результат школи, того треба дітей заставлять вчитися сильніше, щоб потім ці як їх... Да, рейтинг школи щоб був хорошим.» (P4);

«Складно стало, но я думаю це через те, що чим старше ти стаєш, тим складніша програма йде. Логічно же, що чим більше клас, то єсть старше, то тим і складніше.» (P7).

Наявність кваліфікованого викладацького складу надає багато переваг у здобутті якісної освіти учнями. Тому, забезпечення навчального складу висококваліфікованими робітниками є однією із найбільш вимог для опорної школи. За словами представниці адміністрації, в школі працює досить різний склад викладачів, проте на потрібному для навчання рівні:

«Ну, знаєте, в принципі, в нас така школа, в Верперику, вона завжди такою була, тут завжди є всі покоління вчителів. Молоді, середні, і люди десь передпенсійного віку, ну і легкого пенсійного віку. Тобто, завжди так було, так традиційно навіть склалось... але, ми забезпечені всіма вчителями, і всі вчителі фахівці.» (P8).

Тому, зі слів представниці адміністрації, ймовірно, через те, що вік вчителів не змінюється, проте йде швидкий потік вчителів (вказано нижче) – на посаду викладача приймають людей різного віку, тобто проявів упередженого ставлення до тієї чи іншої вікової когорти відсутнє. Проте, за думкою респондентів-учнів, ситуація із викладачами нині змінилась; деякі опитувані вказали один момент, котрий на їхню думку є негативним:

«Ну в нас зараз, як сказати, іде сильна зміна вчителів, і це постійно. Не можу сказати, якщо ви натякаєте на якісь скриті штуки, то скандалів як таких не було, мені здається» (P1);

«Потік вчителів зараз сильний іде, вони постійно знаходять заміну старим, але не в плані старим, по возрасту, а тим, що працюють давно... Чому? Та я тожте інтересуюсь чому, не знаю я чому...» (P5);

«В нас зара оце таке шось проісходить, то математічка пішла, то фізик, кстаті, класний був як викладач, і ладно би це так в конці года, но це среді семестра все.. А приходить хтось новий, до них треба привикать заново..» (P6).

Жоден із попередніх респондентів не змогли дати чіткої відповіді, яка причина такої швидкої зміни викладачів. Проте, представниця адміністрації розповіла про дану проблему без попереднього згадування дослідником про це:

«Звичайно, що є потік вчителів, тому що, ну в нас є вчителі і з Фастова, і те, як людям добиратись, то хтось вирішує, що він буде добиратись все життя, хтось знаходить роботу ближче, в Фастові.» (P8).

Дійсно, швидка заміна викладачів може негативно впливати на загальний навчальний процес, адже вчителі мають не просто вчити дітей, а вміти до них пристосовуватись, знаходити спільну мову, створити соціальний зв'язок, що має вибудувати правильні відносини для сприйняття один одного. Тут роль грає більше психологічний фактор: швидка заміна викладачів для учнів може дати негативні наслідки в подальшому процесі навчання. Після встановлення міцного консенсуального зв'язку із одним педагогом – у разі його заміни в дітей може виникнути дисонанс, а в результаті потрібен буде час на встановлення соціальних зв'язків із новим викладачем. Проте, жоден із респондентів не знає причини такого потоку викладачів в школі.

Наявність матеріально-технічного обладнання є обов'язковою умовою для існування опорної школи. Згідно із законами України про опорні школи (2017), як вже зазначалось вище, вся необхідна матеріально-технічна база має надаватись місцевою владою, за котрою закріплена школа, у зв'язку із децентралізацією бюджету освіти в 2015 році. У випадку Веприцької школи, дійсно, місцева влада надає необхідну допомогу, проте існують також і додаткові можливості для отримання необхідних матеріалів:

«Більшість, те, що дорожче, то надалось, так, кабінети, меблі нові, і так далі. Так, в принципі, нам дуже багато допомагали. Нам

допомагає дуже сільрада, вони дуже багато нам допомагають, купують, що ми просимо, коли в них є можливість, нам допомагають ще меценати, ну і самі ж не сидимо на місці, постійно шукаємо можливостей хоча б будь-яких... Ми просимо, кажемо, що нам треба, якщо нам треба закрити якесь питання, вони закривають його. Роблять все необхідне.» (P8).

Якщо поглиблюватись у наявну матеріально-технічну базу Веприцької школи, то вона є дійсно досить великою та відповідає усім стандартам; завдяки чому, процес навчання має полегшитись та покращитись. За словами всіх респондентів, технічна база школи значно поповнилась після набуття нового статусу:

«Дали багато чого, воно так стало появляться прям різко в школі тоді... Ну воно чувувалось, що це тіпа як реформація була» (P2);

«Ми ж учим біологію поглиблено і нам дали такі класні досліджувальні станції, вони там... ну ми робимо лабораторні роботи, стало набагато цікавіше з цим... Ну от ми там, наприклад, дивимся на скельце на якусь речовину, а воно сразу на екран великий виводиться, щоб всі могли побачить...» (P4);

«Ооо, у нас появился вай-фай і ми тепер дуже багато чого можемо із телефонів, планшетів там» (P6);

«Ну, в нас поміняли всі компи, повісили плазми в деяких класах, зробили дошки такі електронні, забула як їх... інтерактивні, да; що там ще.. Ну всякі лабораторії є, на біології ми робим багато чого нового.» (P7).

«Ми зараз дуже гарно оснащенні, багато яких шкіл не мають того оснащення, що маємо ми... Мультимедійні класи... цифровий вимірювальний комплекс «Ейнштейн» є в нас, лабораторія ще одна цифрова... фактично в кожному класі в нас є якісь мультимедійні комплекси, або це повні комплекси, проектор, мультимедійна

дошка... навіть електронні в нас мікроскопи, сканер-камери. Ну, все сучасне обладнання, яке дозволяє нам робити навчання кращим.» (P8).

Викладачі почали активніше заохочувати учнів до використання новітніх технологій в повсякденному навчанні; респонденти зазначили, що на постійній основі на уроках проводяться презентації та виступи із використанням усієї набутої матеріально-технічної бази.

Питання транспортної логістики залишилось дещо невизначеним; респонденти поділились на дві частини – одна нічого не знає про наявність шкільного автобуса, а інша вказує про його використання в непризначених умовах:

«Я не знаю, якщо казати по правді про це. Мені ж не треба ним користуватись. Ну, в нас дороги по Веррику переклали, я зараз часто на велосипеді катаюсь в школу.» (P1);

«Я не хочу нічо сказати, але з тим, що я живу не у Веррику, а шкільний автобус у нас в принципі є.. Короче, ним не.. Його не використовують так як нада.. Ото якщо треба на якісь екскурсії виїхати, то да, пожалуста, а так...» (P2);

«Да, є шкільний автобус, частіше всього ми на ньом їздим в театр там, в парки, коли прогулки є в нас.» (P7).

Слід зауважити, що використання шкільного автобуса надає змогу учням із віддалених місцевостей добиратись до навчального закладу без проблем. Респонденти можуть не знати про відповідне використання шкільного автобуса через той фактор, що всі вони проживають в тому ж селі, де і знаходиться школа. Виняток складає тільки респондентка 2, проте, за її словами, безкоштовне довозення до школи автобусом не налагоджене. У вимогах, котрі приписані для опорних шкіл, є також пункт про ремонт доріг для безпечного під'їзду до навчальних закладів, зі слів респондента 1, цієї вимоги було дотримано.

Щодо питання транспортної логістики, то воно залишилось дещо прихованим навіть після розмови із представницею адміністрації. За словами респондентів-учнів, шкільний автобус є в наявності, проте його не використовують за призначенням; як вже було зазначено вище – ним користуються тільки у випадку одноразової потреби (наприклад, екскурсії). Представниця адміністрації досить закрито відповіла на це запитання:

«Р: В нас є шкільний автобус.

І: І він довозить дітей?

Р: Звичайно, якщо потрібно.» (Р8).

Зважаючи на досить коротку відповідь, довгу паузу в момент відповіді, а також вислів *«якщо потрібно»*, можна припустити, що шкільний автобус, насправді, не використовується за своїм призначенням, проте представниця адміністрації з певних причин вирішила приховати цей факт.

Заповнюваність класів опісля прийняття школою нового статусу опорної залишилась незмінною; як і раніше, в старших класах – мала кількість учнів:

«Да я одна дівчинка в класі (сміється). Нас всього п'ятеро, ще 4 хлопці, крім мене.» (Р4);

«Нас семеро... в ІІму класі, там взагалі 5 чоловік сидить.» (Р7).

Представниця адміністрації підтвердила слова попередніх респондентів, що в класах є дійсно мала кількість учнів, зважаючи на те, що школа є зведеним варіантом декількох шкіл:

«В нас зараз велика початкова школа, в початковій школі, в кожному класі за 20ть дітей. От... А середня школа вона сформувалась ще до цього опорного закладу. Середня школа, там менше, десь... Ну може, чоловік 12, ну це десь середня наповнюваність.» (Р8).

Кількість учнів на весь опорний навчальний заклад є досить малою, за словами респондентки 4 «*Та десь 130, по-моєму*», проте дане число є без врахування філії цієї школи.

Стосовно наявності паралелей, то ніхто із респондентів-учнів не знає, що вони насправді існують. Після того, як філія в Скригалівці втратила свій статус юридичної особи, вона стала одним цілим із Веприцькою опорною школою, а отже, де-юре, це один навчальний заклад:

«Паралель у нас... Паралеллю взагалі вважається у нас класи філії. У філії є так само початкова школа й середня. Це вважається наші паралелі, бо це як одна школа. Тобто, фактично, у нас з 1го по 9й клас – це паралелі. Ну, разом з філією.» (P8).

Зважаючи на те, що наповнюваність класів залишилась малою, паралелей на саму Веприцьку школу немає, та все ж відбулося введення поглибленого вивчення декількох предметів, що надає переваги для учнів краще знати дисципліну:

«Ми зара вивчаємо біологію і українську поглиблено.. мені здається, що біології в нас десь 5 чи 6 уроків на тиждень, я не можу вспомнить, після цього карантіна все забулось (сміється)» (P5).

Дійсно, представниця адміністрації підтвердила, що після того, як школа змінила свій статус, в ній почалось упорядковування поглибленого вивчення предметів, адже до 2016го року школа не могла «визначитись» остаточно із дисциплінами, котрі мають вивчатись поглиблено:

«Було поглиблене вивчення, але різні предмети були... А раніше це була і математика, і біологія, дивлячись, що обирала більшість дітей.» (P8).

Свій профіль школа отримала саме завдяки впровадженню нової реформи зі створення опорних шкіл, адже на той момент всі навчальні заклади, що реформувались – були підведені під однаковий профіль:

«...опорні школи первісно створювались, як природничо-математичного напрямку. От, в нас школа получила природничого напрямку, то ми вже зараз, в основному, в такому напрямку і йдем.» (P8).

В 10-му та 11-му класі респонденти вже починають задумуватись про складання ЗНО для вступу до ВНЗ. Задля покращення знань з тих чи інших предметів, у них з'являється потреба в поглибленому вивченні різних окремих дисциплін, а не тільки тих, котрі вивчаються в навчальному закладі. В цьому можуть допомогти курси чи наукові гуртки, котрі існують при навчальному закладі. Наявність додаткових занять чи гуртків у навчальному закладі є можливістю здобути більший обсяг знань для учнів, що мають в цьому потребу; один із результатів роботи шкільних наукових курсів в позанавчальний час – результативність іспиту до ВНЗ. Проте, за словами респондентів, таких додаткових занять не існує. Разом з тим, в навчальному закладі організуються різноманітні секції; вони залишились без змін. Ці секції надають можливість розвиватись в тому чи іншому напрямку, спробувати реалізувати себе в різних сферах; а якщо це стосується окремо спорту, то це також є корисним для підтримки загального рівня здоров'я:

«Ну да, футбол от, я ж уже казав, я хожу і досі на нього..» (P5);

«На козачок хожу, я вмю такі трюки робить, я б показав в живу! (сміється)..» (P6).

«Так, у нас є дуже цікаві гуртки... Так-так, за різними спрямуваннями, спортивних секцій багато.» (P8).

В ході даного інтерв'ювання з'ясувалося, що школа до набуття статусу опорної надавала обіди учням тільки за попередньою оплатою. Ситуація змінилась після 2016 року, коли навчальний заклад змінив свій статус; на школу почали видавати значно більше коштів, що дало змогу їй надавати їжу учням за бюджет закладу:

«В нас є зараз після 5го урока обід, перше і друге дають, але нічого платити не треба, як раніше...» (P4).

Респонденти учні заявили, що окремих медичного пункту чи кімнати в школі немає, в разі потреби, викликалась карета швидкої допомоги, тому, на питання про медичний блок, відповіді респондентів не змінились в цьому блоці. Представниця адміністрації навчального закладу підтвердила ці слова, проте зазначила, що із набуттям нового статусу опорної школи, ситуація змінилась:

«Нас оце після виділення школи, почали обслуговувати Веприцький медпункт. Нас закріпили за ним офіційно.» (P8).

Сама медична кімната не з'явилась в школі, проте наявність офіційного договору із приймальним відділенням с. Веприк надає переваги у наданні невідкладної медичної допомоги.

Стосовно загальною задоволеністю навчання в закладі після набуття статусу опорного, респонденти відгукались досить позитивно. Всі без винятку вказали, що дані впровадження були вагомими та потрібними цій школі:

«Ви знаєте, це був як такий новий подих для нашої старущої школи. Типу переобладнання цих всіх штук, воно, як кажуть там, неозброєним оком було помітно, що школа міняється і сильно...» (P4);

«Не можу сказати, що прямо отримую задоволення від того навчання, но воно стало хоть трохи таким, різностороннішим, чи що...» (P5);

«Ну, це вагома зміна для школи. Особливо ті комп'ютери і доски, що надались школі, ну якщо в плані, брать даже їх, то це прикольно...» (P7).

Зважаючи на те, що всі респонденти знаходяться в 10-11 класах, а ЗНО вже досить скоро, кожен починає задумуватись стосовно цього

питання. Абсолютно всі респонденти зазначили, що вже в пошуках до якого ВНЗ вступити та які екзамени здавати. На запитання про складність вступу до ВНЗ для школярів сільської місцевості, 6 респондентів казали, що дійсно така проблема існує, учень із школи в селі вірогідніше отримає нижчий бал ЗНО, ніж ті, що навчаються в містах; проте виняток склав респондент 1, котрий вказав, що не існує відмінностей між школярами в селах та містах, є тільки відповідний рівень особистісної мотивації, що різниться у всіх:

«Ні, я так не вважаю. Я вважаю, що важливо знати свій рівень. Важливо просто розуміти, що ти робиш і для чого. Це все дуже залежить від наполегливості учня. Тобто те, як він навчається і його рівня знань. А школа – це просто такий, допоміжний фактор, нема різниці, де вона знаходиться.» (P1);

«Ну а як же, в школах там підготовка набагато краще, чим в нас, там діти розумніші набагато чогось получаются...» (P6);

«Я не хочу гребти всіх під одне весло, но да, така проблема існує і воно не вирішується просто.. Ну тіпа, в городах же зовсім по-іншому учать..» (P7).

У чотирьох респондентів прозвучала думка, що в містах навчають краще; хоча вона скоріше за все є хибною, адже у цих опитуваних немає досвіду навчання в школі в місті для коректного порівняння двох шкіл у різних населених пунктах. Тобто їх думка базується тільки на суб'єктивних припущеннях.

Важливу роль в житті кожної дитини відіграє її оточення. А найбільше, з самого малечку – це батьки. Саме вони є головними елементами первинної соціалізації, що формує уявлення та бачення світу у дитини. Важливим моментом, котрий слід виділити є наявність у батьків респондентів вищої освіти. На ставлення до школи та навчання як такого в загальному може впливати цей фактор; адже наявність прикладу для наслідування серед агентів первинної соціалізації для учня є важливим

моментом в формуванні його загального ставлення до тієї чи іншої сфери. Серед усіх опитуваних лише респондент 1 має обох батьків із повною вищою освітою. Інші ж респонденти складають комбінації: батько має, мати не має; мати має, а батько не має, а також не мають ніхто. Виняток складає також респондентка 7 проживає з опікуном – бабусею, але про її освіту опитувана не знає.

Стосовно питання про загальні зміни в школі після набуття нового статусу опорного навчального закладу, представниця адміністрації підсумувала все, що було сказано під час інтерв'ю, а також додала про осучаснення навчального процесу, адже використання технологій є одним із способів полегшення навчального процесу, як такого:

«...в першу чергу, покращення матеріально-технічної бази, що дало можливість сучасному вчителю якісніше доносити знання і дітям мати цікавіші уроки. Наприклад, у нас у всіх в школі є Wi-Fi, він уже давно в нас є, декілька років. Тобто, використовуються і смартфони на уроках і планшети, все робиться для полегшення цього всього на уроках. Та і комп'ютери так само і ноутбуки, все як має бути.» (P8).

До отримання статусу опорного навчального закладу, Веприцька школа майже нічим не відрізнялась від звичайної сільської школи. Тобто, за словами респондентів, найбільшою проблемою був сильний брак матеріально-технічної бази, меблів та оснащення в класах. Вчителя інформатики в школі не було, а тому в учнів не було й шкільного досвіду користування комп'ютерами. Кількість учнів на клас була досить малою. А, отже, створення профільних класів було неможливим. Поглиблене вивчення відбувалось на дуже загальному рівні, адже виокремлення конкретних дисциплін не практикувалось. В школі існували тільки спортивні та музичні секції, додаткової наукової підготовки не було.

В загальному, школа набула змін після набуття нового статусу, якщо порівнювати її із тим, якою вона була до 2016 року. Сам процес набуття

статусу – це одна із заслуг адміністрації, котра не побоялась подавати пакет документів на конкурс із наявною невідповідною до вимог базою при створенні опорних шкіл.

На даний момент заклад забезпечений всіма необхідними технічними приладами та має якісні вимірювальні лабораторії для поглибленого вивчення біології. Також відбувається забезпечення школи висококваліфікованими педагогічними кадрами задля покращення загального освітнього рівня. Проблему складає тільки швидкий потік викладачів, що може негативно впливати на зв'язок із дітьми, а отже і на результат їх навчання.

Відбулося виокремлення конкретних профільних предметів, що також має допомогти учням отримати значно вищий рівень знань із них. Наявність шкільного автобусу є допоміжним способом безкоштовного транспортування дітей до навчального закладу, проте в даній школі він не використовується. Загалом, в ході дослідження виявилось, що респонденти-учні більш відкрито розповіли про наявні проблеми у Веприцькій школі, аніж респондентка-представниця адміністрації закладу.

ВИСНОВКИ

Освіта завжди була важливою складовою розвитку людського існування. З плином часу, збільшується кількість навчальних закладів різних рівнів. Писемність людей підвищується, проте в сучасному світі цього стало недостатньо для отримання високої заробітної платні та посади. Для звуження своєї фаховості та підвищення рівня кваліфікації, індивіди вступають до ВНЗ і отримують дипломовані знання в потрібній сфері. В Україні задля вступу до високого за рейтингом ВНЗ потрібно здати ЗНО на відповідний бал. Тому, шкільна освіта, яка покликана підготувати абітурієнта до ЗНО, є найважливішим етапом в отриманні базису знань для всіх учнів.

В загальному, соціологія освіти, як окрема наука виокремилась в 19-20 століттях, її основоположником вважається Е. Дюркгейм. На думкою соціолога, навчальний заклад здатний надати дитині не тільки потрібні знання, а й зіграти важливу виховну роль в житті учня. В цілому, освітній процес постійно набуває обертів та змін. Для дітей в Україні є багато можливостей для отримання якісної освіти, в тому числі й альтернативної.

В Україні існує низка сталих законів стосовно освіти, зокрема, новий «Про освіту» (2017) та «Про загальну середню освіту» (1999). Дані закони закріплюють обов'язки держави надавати якісну середню освіту усім охочим. Також міжнародні організації, що займаються питанням освіти висвітлюють забезпечення рівного доступу абсолютно для кожного громадянина України. Але ці закони не повною мірою врегульовують рівний доступ до вищої освіти в Україні. Такі науковці, як Оксамитна та Мулявка довели, що мешканці сільської місцевості здають ЗНО нижче, ніж міські; що свідчить про низьку підготовку в сільських середньоосвітніх навчальних закладах. Соціологічні дослідження неодноразово довели

існування залежності рівня шкіл від типу населеного пункту, в якому вони знаходяться.

Реформування тієї чи іншої сфери є необхідною умовою для її покращення та реорганізації. Прикладом вдалої освітньої реформи є ситуація із сільськими школами в США. Малі навчальні заклади почали закривати, а замість них переводити дітей до спільних більших шкіл. Після консолідації закладів, було покращено загальний рівень навчання в школах США. Задля покращення загальної ситуації із освітою в сільських місцевостях, Україна вирішила провести реформування цього процесу, що має схожість із прикладом США. Під час дії цієї реформи було впроваджено декілька заходів, зокрема, створення НУШ, що є досить довготривалим процесом (2016-2030 рік); децентралізація бюджетного фонду на середніх навчальних закладів (тобто затвердження розподілу коштів на навчальний заклад за місцевою владою, за якою закріплена школа); а також створення нових типів шкіл із новим статусом – опорні навчальні заклади середньої освіти. Останнє впровадження має на меті найбільше економічне підґрунтя; адже забезпечувати школи, в котрих навчається менше 25 дітей є фінансово-невигідним; саме тому було впроваджено створення нового типу консолідованих шкіл, де кількість учнів буде більшою. Опорний навчальний заклад – це місце, що забезпечене всією необхідною матеріально-технічною базою та є зручним для розташування для всіх учнів.

Тож, основними вимогами, що висувуються для всіх майбутніх опорних навчальних закладів є: швидке та безпечне транспортування дітей до новоствореного навчального закладу; обов'язкове наявне вивчення поглиблено або ж профільно тієї чи іншої дисципліни; підвищення кваліфікації серед викладачів школи; наявність відповідної матеріально-технічної бази. Новостворений опорний навчальний заклад має містити в собі 200 дітей, не враховуючи наявну при ньому філію.

Це дослідження було проведене задля уточнення спектру наслідків після набуття школою нового статусу опорного навчального закладу. В ході написання цієї роботи, було виділено «Веприцьку загальноосвітню школу I - III ступенів» Фастівської районної ради Київської області. Під час опитування учнів та представника адміністрації школи, що навчаються та працюють, відповідно, в цій школі, було виділено дотримання ряду вимог стосовно опорного навчального закладу.

Дослідження продемонструвало найбільші зрушення після зміни статусу школи на опорну, в забезпеченні високоякісними технічними приладами. Навчальному закладу надали не тільки звичайні комп'ютери та ноутбуки, а й мультимедійні набори; також слід виділити надання спеціального обладнання для класів із поглибленим вивченням природничих наук, що, в результаті, допоможе в процесі навчання швидше освоїти дисципліну.

Поява класів із поглибленим вивченням та систематизація профільних предметів відбулась на високому рівні у Веприцькій школі опісля набуття нового статусу. Якщо до його присвоєння, в школі вивчались різноманітні предмети, без можливості виділення тільки декількох, то після набуття нового статусу, навчальний заклад закріпив за собою спеціалізації у біології та українській мові.

Також слід виокремити забезпечення їдальні за бюджетний кошт навчального закладу. Перерозподіл фінансів надав можливість годувати учнів за рахунок школи. Також важливим кроком є закріплення навчального закладу за медичним приймальним відділенням села Веприк.

Найбільше на базову підготовку учнів в шкільному закладі впливає вчитель та його рівень викладання. Під час навчання, між вчителем та учнем створюється зв'язок, за допомогою якого вони можуть вдало комунікувати між собою. В ході даного дослідження виявилось, що в школі існує проблема швидкої заміни вчителів. Попри факт, що вони всі є досить

кваліфікованими та дипломованими в своїй сфері, швидкий потік педагогічного складу створює складніші умови навчання для дітей.

Ще однією проблемою, на котру звернули увагу респонденти-учні, виявилось використання шкільного транспортного засобу. Попри факт, що після набуття нового статусу опорної школи, держава закупила автобус для навчального закладу; проте його не використовують в своїх цілях. Учні, що мають потребу довозитись із сусідніх населених пунктів мають добиратись своїми силами; адже автобус використовується тільки в цілях разових шкільних екскурсій.

Таким чином, на прикладі «Веприцької загальноосвітньої школи I - III ступенів» Фастівської районної ради Київської області, вдалось виявити наслідки зміни статусу навчального закладу на опорний в контексті реформи шкільної освіти України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- Верховна Рада України. (2019). Проект Закону про повну загальну середню освіту. Режим доступу до ресурсу: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66333
- Гавриленко І. М., Скідін О. Л. (2005) *Соціологія освіти: Навчальний посібник*. Книга перша.- Київ-Запоріжжя: ГУ „ЗДМУ”
- Городяненко В. Г. (2008). Соціологічна енциклопедія. Київ: «Академвидав»
- Демографічна криза та нерівність в українській шкільній системі: аналіз нової бази даних "Шкільна карта України". Режим доступу: <https://cedos.org.ua/edustat/graph/>
- Державна служба якості освіти України. (2018). Публічне обговорення проекту Антикорупційної програми Державної служби якості освіти України на 2018-2019 роки. Режим доступу до ресурсу: <http://sqe.gov.ua/index.php/uk-ua/zapobihannia/593-publichne-obhovorennia-proektu-antikoruptsiinoi-prohramy-derzhavnoi-sluzhby-iakosti-osvity-ukrainy-na-2018-2019-roky>
- Дюркгайм, Е. (n.d.). Воспитание, его природа и роль. Режим доступу до ресурсу: https://doc-0o-9s-apps-viewer.googleusercontent.com/viewer/secure/pdf/qpaq9vv8sdh23fr521b417oipt0hdqe8/3nuc3a28f5jmfqr32vhcvq7fo0c3nbpt/1584284775000/drive/00150143404892391410/ACFrOgDfgvRze5u48946nfPX-fkPhDxV4kZzzj5ZWC1NFEIzEDIETS3MTJY6lxCSffpb2pPE_7HW6HaRNKShlqqveSnUUjGewkr3Iy_LPHuvD-w6Li9DeZmVtqIpGZp7OMDsEmLADS3E1_WYujI?print=true
- Закон України «Про загальну середню освіту» (1999). Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14>
- Закон України «Про освіту» (2017). Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

- Ковалев Е. Ж., Штейнберг И. Е. (1999). Качественные методы в полевых социологических исследованиях. *История и теоретические основы качественных методов в социальных науках*. Москва: ВД «Логос»
- Миронова, А., Панферова, В., Утенков, В. (1996). *Социология: курс лекций*. Москва: Социально-политический журнал.
- Міністерство освіти і науки України. (2016). Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Режим доступу до ресурсу: <https://web.archive.org/web/20170211080827/http://mon.gov.ua/Новини/2016/12/05/konczepczyia.pdf>
- Міністерство фінансів. (2018). Видатки на освіту. Режим доступу до ресурсу: <https://mof.gov.ua/uk/the-reform-of-education>
- МОН. (2015). Завершився цикл круглих столів з бюджетної децентралізації. Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/ua/news/usi-novivni-novini-2015-04-08-zavershivsyia-czikl-kruglix>
- МОН. (2019). Опорні школи. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування в галузі освіти (станом на 01.11.2019 р. Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/oporni-shkoli>
- МОН. (2019). Опорні школи. Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/oporni-shkoli>
- МОН. (2019). Скільки заяв можна подавати на бюджет і контракт, як виставити пріоритетності та чи можна їх змінювати – в Україні стартував прийом заяв до вишів. Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/ua/news/skilki-zayav-mozhna-podati-na-byudzhnet-i-kontrakt-yak-vistaviti-prioritetnosti-ta-chi-mozhna-yih-zminyuvati-v-ukrayini-startuvav-prijom-zayav-do-vishiv>
- МОН. (2020). Прийнято новий закон "Про повну загальну середню освіту" - "за" проголосували 327 нардепів. Режим доступу до ресурсу:

<https://mon.gov.ua/ua/news/prijnyato-novij-zakon-pro-povnu-zagalnu-serednyu-osvitu-za-progolosuvali-450-nardepiv>

Мулявка В., 2015. Чи варто ідеалізувати ЗНО? Режим доступу:

<https://commons.com.ua/uk/chi-varto-idealizuvati-zno/>

Наказ «Про затвердження Умов прийому на навчання до вищих навчальних закладів України в 2016 році». (2015). Режим доступу до ресурсу:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1351-15>

Нова Українська школа. Режим доступу до ресурсу: <https://nus.org.ua/about/>

НУШ. (2016). Випускник нової школи. Режим доступу до ресурсу:

<https://nus.org.ua/about/graduate/>

НУШ. (2016). Календар реформи. Режим доступу до ресурсу:

<https://nus.org.ua/about/calendar/>

Оксамитна С. М., Мулявка В. Д., (2015). Освітня нерівність за місцем проживання та типом освітнього закладу. Режим доступу:

http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7828/Muliyavka_Oksamytyna_Osvitnia_nerivnist_za_mistsem.pdf

Освіта нова. (2017). Альтернативна освіта: види та підходи. Режим доступу

до ресурсу: <https://osvitanova.com.ua/posts/4-alternatyvna-osvita-vydy-ta-pidkhody>

Освіта. (2020). Retrieved from <https://www.unicef.org/ukraine/osvita>

Офіційні звіти ЗНО, 2016. Режим доступу: http://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2017/01/ZVIT_ZNO_2016_Tom_1.pdf

http://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2017/01/ZVIT_ZNO_2016_Tom_1.pdf

Постанова «Про затвердження Положення про освітній округ і опорний заклад освіти» (2019). Режим доступу до ресурсу:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/532-2019-%D0%BF?fbclid=IwAR2rOWI_YtjCVjDncqn8lNKODZ7XMnSu_gydG3rUFFPMDTLicqO1QzWCSS4#n78

Смелзер, Н. (1994). Социология (пер. с англ. В. А. Ядов). Москва: Феникс.

Урядовий портал. (n.d.). Реформа освіти та науки. Режим доступу до ресурсу: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/rozvitok-lyudskogo-kapitalu/reforma-osviti>

Фонд «Демократичні ініціативи», 2010. Режим доступу: https://dif.org.ua/uploads/pdf/1345099271_1912.pdf

Фурсова, В., Горбачева, О. (2015). Сравнительный анализ российского и зарубежного образовательного дискурса. *Социологическая Наука и Социальная Практика*. Режим доступу до ресурсу: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsiologiya-obrazovaniya-kak-otrasl-sotsiologicheskogo-znaniya-sravnitelnyy-analiz-rossiyskogo-i-zarubezovatenogo-obrazovatel'nogo>

Що таке опорні школи: реформа у запитаннях і відповідях. (2017). Освіторія. Режим доступу до ресурсу: <https://osvitoria.media/experience/shho-take-oporni-shkoly-reforma-u-zapytannyah-i-vidpovidyah/>

Analysis of development education in European rural areas (2015). Imprenta Manolete

Best Online Learning Platforms 2019. (2019). Retrieved from: <https://www.bitdegree.org/online-learning-platforms>

Collins R. (1971) Functional and Conflict Theories of Educational Stratification. Retrieved from: http://home.iitk.ac.in/~amman/soc748/randall_collins_functional_and_conflict_theories_of_educational_stratification.pdf
<https://ru.osvita.ua/school/rating/65388/>

Lavalley, M. (2018). Out of the Loop. Rural schools are largely left out of research and policy discussions, exacerbating poverty, inequity, and isolation. Center for Public Education.

Levitas, A., Golinowska, S., & Herczyński, J. (2001). *Improving rural education in Poland*. Warsaw: The center for social and economic research CASE.

Retrieved from https://case-research.eu/files/?id_plik=3622

Literacy rate, adult total (% of people ages 15 and above). (2015). Retrieved from:

<https://data.worldbank.org/indicator/SE.ADT.LITR.ZS>

Literacy rate, adult total (% of people ages 15 and above). (2018). Retrieved from:

<https://data.worldbank.org/indicator/SE.ADT.LITR.ZS>

ДОДАТОК А

Гайд для проведення інтерв'ю із учнями школи:

Привіт! Мене звати Софія, я навчаюсь в Києво-Могилянській академії, на спеціальності соціологія. Я пишу диплом на тему освіти, про створення опорних шкіл в Україні. Мені важливо дізнатись досвід учнів, що навчались під час зміни статусу школи на опорну. Під час цього інтерв'ю я би хотіла поговорити спочатку про школу, яка була раніше, а потім про те, якою вона стала після набуття статусу опорної. Буду вдячна за наданий тобою час. Наша розмова є абсолютно конфіденційною, якщо ти маєш бажання анонімності, то твоє ім'я буде змінено. Також, з твого дозволу, я запишу нашу бесіду на диктофон.

Для позначок	<p>1. Давай згадаємо про школу до того як вона почала змінюватись. Розкажи, будь ласка, де ти жив під час навчання? Що це була загалом за школа? Який тип школи?</p> <ul style="list-style-type: none"> • В якому класі ти був, коли школа змінила свій статус? • Ти не проти, якщо я буду вживати слово колишня школа, по відношенню до того часу? Як ти можеш описати рівень навчання в тій школі? В загальному, тобі було цікаво навчатись? Чи навчання було складним для тебе? • А стосовно вчителів, в тебе були улюблені? Чи навпаки, можливо? Що ти в загальному можеш сказати про їх рівень? • Колишня школа видавала вам необхідні підручники, чи доводилось докуповувати їх?
--------------	--

- Згадай, будь ласка, чи використовували вчителі відео/аудіо/фото матеріали під час навчання? Можливо, показували презентації? А уроки інформатики були цікавими?
- Від твого дому було близько до школи? Так/ні – Чи ходив транспорт і наскільки зручно було добиратись?
- Чи можеш ти згадати хоча б приблизну кількість дітей, що навчались в той час в школі?
- Скільки були дітей в класі, а класів на паралелі?
- Чи був поділ на класи за спеціалізацією, чи профільні предмети в школі?
- Була можливість відвідувати гуртки, додаткові заняття в школі чи поза школою?
- Чи були шкільні факультативи (безкоштовні/платні) / курси/ репетитори? В школі, чи поза школою?
- Чи обідали ви школі? Смачно годували? Пригощали не перерві соком або молоком з пряниками чи печивом? Це все було безкоштовно для всіх учнів?
- Можливо, ти згадаєш, у вас був медичний пункт? Чи були в тебе потреби користуватись ним?

2. Добре, скажи тепер, будь ласка, чи знав ти про створення такої опорної школи, перш школа змінила свій статус?

- Тепер для прояснення поговоримо про твою нову опорну школу. В якому ти зараз класі?
- Що ти можеш сказати про рівень навчання вже в цій так сказати «новій» школі?
- А стосовно рівня вчителів в новій школі, відбулись зміни чи ні?

- А якщо говорити про допоміжні засоби для навчання, бібліотеки, наприклад, ти став частіше користуватись нею? Якщо так, що ти можеш про них сказати в загальному?
- А зараз уроки інформатики як проводяться? Вам дозволяють користуватись інтернетом? У вас є зараз можливість вільно користуватись комп'ютерами? Чи заохочують вас вчителі до проведення виступів та презентацій?
- Ти не змінив своє місце проживання за цей час? Від твого дому зараз близько до школи? Так/ні – А школа надає зараз автобуси від твого населеного пункту до школи? Що ти можеш сказати стосовно стану доріг? Чи безпечно та швидко добиратись?
- Ти знаєш скільки учнів, навчається в цій школі зараз?
- Скільки зараз у вас дітей в класі, а класів на паралелі?
- Чи є у вас зараз профільні класи? Можливий вибір того профілю, котрий потрібен учневі?
- А школа формує якісь додаткові гуртки для учнів? (гуртки як по навчанню так і по інтересам-спортивні і т. д.) Вони були безкоштовні чи платні? А репетитори додаткові?
- В цій школі вас годують? Це робиться за кошти учнів?
- Стосовно медблоку, то він є зараз?
- Як ти гадаєш, чи корисним для тебе особисто було пережити ось цю зміну статусу школи?

	<ul style="list-style-type: none">• А як вважаєш, твої очікування справдились при зміні статусу? Тобі подобається зараз навчатись? Не хочеться повернутись туди назад, в колишню школу? <p>3. Ти вже думав про вступ до ВНЗ та екзамени? На твою думку, школяру із звичайної сільської школи складніше вступити до ВНЗ? Що спричинює цю складність, які обставини?</p> <ul style="list-style-type: none">• Чому в селі складніше підготуватись до вступних випробувань і отримати високий бал? <p>4. Соціально-демографічні характеристики:</p> <ul style="list-style-type: none">• Стать?• Вік?• Місце народження?• Де жив під час навчання в колишній школі?• А де живеш ти зараз?• Місце навчання в школі (село, селище, смт)?• Ким працюють батьки чи опікуни, яку освіту мають?• На твою думку, твоя сім'я може дозволити собі купувати дорогі речі та техніку?
--	---

ДОДАТОК Б

Транскрипт інтерв'ю з учнем школи

Інтерв'ю було проведено по телефону, в умовах карантинних обмежень.

Тривалість інтерв'ю – 20 хв 44 сек.

I: Привіт! Мене звати Софія, я навчаюсь в Києво-Могилянській академії, на спеціальності соціологія. Я пишу диплом на тему освіти, про створення опорних шкіл в Україні. Мені важливо дізнатись досвід учнів, що навчались під час зміни статусу школи на опорну. Під час цього інтерв'ю я би хотіла поговорити спочатку про школу, яка була раніше, а потім про те, якою вона стала після набуття статусу опорної. Буду вдячна за наданий тобою час. Наша розмова є абсолютно конфіденційною, якщо ти маєш бажання анонімності, то твоє ім'я буде змінено. Також, з твого дозволу, я запишу нашу бесіду на диктофон. Тож, давай трошки згадаємо про твою школу, до того як вона почала змінюватись. Що це була загалом за школа, її тип?

R: Та школа, як школа, просто звичайна.

I: В якому класі ти був, коли школа змінила свій статус, ти пам'ятаєш це?

R: Ага.. Нам.. ми тоді були в 7му класі, це ще осінь була, тіки початок наче.. Це була.. було грандіозне таке, як сказати... ну грандіозно це.

I: Ти не проти, якщо я буду вживати слово колишня школа, по відношенню до того часу?

R: Да-да.

I: Як ти можеш описати рівень навчання в тій школі? В загальному, тобі було цікаво навчатись?

R: Ну, мені дуже подобалось і це стало таким початком до.. як сказати.. Ну коротше, школа взагалі ця тоді зародила в мені бажання навчатись взагалі і

здобувать знання. Да і навчання не було складним. Воно було цікаве. Мені було дуже цікаво, кожного ранку я з радістю йшов до школи.

I: Ну а от стосовно вчителів, в тебе були якісь улюблені, можливо, або ти когось недолюблював, хтось викликав якісь емоції негативні?

P: Да, були улюблені, були. Но негативних емоцій не було, навпаки, було дуже багато позитивних емоцій. Та вчительки наші взагалі класні були, да, вони там були інколи й вимогливі, но ми тоді робили якусь роботу хочби, а так, уроки були нормальні, сказати, щоб була якась не така обстановка – то не було такого

I: А взагалі, що ти можеш сказати про їх рівень?

P: Ну рівень достатньо високий і з ними на уроках було дуже цікаво і хотілося і далі і далі працювать, те щоб... здобувать все більше і більше нових знань.

I: Можливо, ти згадаєш, тоді це якого приблизно віку були вчителі?

P: Ну, насправді, вчителі різної вікової категорії були. Я не можу точно сказати. Напевно, все ж таки було біше вчителів старшого віку, не знаю, не уверен.

I: А тобі особисто більше хтось подобався певного віку?

P: Та мені нема ніякої різниці, чесно. Головне, щоб було з ним цікаво працювати. Без різниці, молодий чи більш такого поважного віку.

I: Ага. А колишня школа вона надавала вам всіх необхідні підручники з бібліотеки, чи доводилось щось може докуповувати?

P: Да ні, всі книжки нам видавались в бібліотеках, кожен рік... Але хотя ні, вчителька з англійської казала нам докуплять, бо.. Ну, українські відповідники, нашого видання, що лежать в бібліотеці – це не та штука, що нам треба була, ну краще ж купити книжки, які написані людьми, хто свободно говорить англійською... Ну всі надавались, крім цих.

I: А загалом, бібліотека там відповідного рівня?

Р: Да, і там було достатньо, в принципі книг різних напрямків, не лише підручників, а можна було поспитать інше щось, прийти, почитати. Та як наукову так і художню літературу, звичайно.

І: Згадай, будь ласка, в той час використовували вчителі відео/аудіо/фото матеріали під час навчання? Можливо, показували презентації?

Р: У нас тоді був проектор в концертній залі, а такого, щоб додаткового, то не було нічого. Ну, деякі вчителі приносили деякі завдання на листках друкованих, там могли бути фотки, по англійській таке було, то точно.

І: А щодо уроків інформатики, які вони були?

Р: Інформатика це взагалі була дика штука для нас, бо вона то велась то не, но головне, що і вести не було кому, да і на чому тоже не було. Ну, короче, на той час, якщо культурно, не було розвинено так сильно комп'ютерний клас (сміється).

І: А інтернет був у школі?

Р: Я вже не пам'ятаю, якщо чесно це.

І: Від твого дому близько до школи, чи була тоді якась необхідність доїжджати?

Р: Я живу далекувато от школи, бо хата на краю села, но коли тепло, то я іду пішки, а коли більше холодно, то хтось із родітелей завозить...

І: Можливо, ти пам'ятаєш, тоді були діти, кому треба було доїжджати? Шкільними автобусами, наприклад.

Р: Автобуси? Да їх не було наче, ну я, по крайній мері, знаю, що деякі їздили із там окраїн Веприка, но вони їздили такими ото автобусами, де платить треба, рейсові!

І: Дякую. А ти згадаєш, хоча б приблизну кількість дітей, що були у тебе в класі.

Р: На той момент у нас було 10 дітей, і це великий клас був, да.

І: А були тоді паралелі, поглиблене вивчення предметів, можливо в старших класів?

Р: Ну в старших класах тоже був тільки один клас, ніяких паралелей... а про поглиблене вивчення чогось я взагалі мовчу...

І: Була можливість відвідувати гуртки, додаткові заняття в школі чи поза школою?

Р: Я тоді хотів ходити на додаткові із математики і англійської бо мені нравились ці предмети, но у нас не було куди даже...

І: Ага, дякую. А ви обідали в школі тоді?

Р: Так-так-так...

І: І це був тільки обід, чи ще якісь прийоми їжі?

Р: Ні, це був ... Хммм.. Обід.

І: І це було за кошти школи?

Р: Ні-ні, це за кошти учнів.

І: Типу треба було приходити в столову, і купувати собі те, чого хочеться, так?

Р: Ні, там було типу на місяць купляєш... ну сплачуєш суму там якусь і відповідно нас вже кормили після цього.

І: Можливо, згадаєш, у вас був медичний пункт на той час?

Р: Ні, його не було, ну або я просто не знав про його наявність чи те що він взагалі існує. Ну, в нас в селі є медичний пункт, я думаю, що там робили щось.

І: Добре, скажи тепер, будь ласка, чи знав ти про створення такої опорної школи, перш школа змінила свій статус?

Р: ні.

І: Тепер для прояснення поговоримо про твою нову опорну школу. В якому ти зараз класі?

Р: Ну, в 10му.

І: Що ти можеш сказати про рівень навчання вже в цій так сказати «новій» школі?

Р: Ну, він достатньо високий. І потрібно реально багато працювати, щоб мати відповідний рівень знань

І: А як щодо вчителів, яка зараз ситуація?

Р: Ну, сказати, щоб прям було щось інше, то я не можу сказати. Кожен вчитель мені подобається по-своєму.. Єдине, що... Ну це скоріше як негативна ситуація.. Ну в нас зараз, як сказати, іде сильна зміна вчителів, І це постійно. Типу уходять-приходять.

І: А чому це так, ти не знаєш?

Р: Не можу сказати, якщо ви натякаєте на якісь скриті штуки, то скандалів як таких не було, мені здається.

І: Добре, дякую. Якщо говорити знову про допоміжні засоби для навчання, ті ж самі бібліотеки, технічне обладнання додалось?

Р: Звичайно, зараз взагалі все по-іншому. У нас з'явилися такі дошки із проекторами, на них нам фільми показують які наукові, презентації, комп'ютери нові є, ноутбуки, в кабінетах різних багато чого тожє змінилось.

І: А як щодо уроків інформатики зараз?

Р: Ну, може ми тоді були ще в малому класі, що нас так погано вчили, но зараз інформатикі велика увага надається, нові ноутбуки і комп'ютери поставили, все в хорошому досить стані, нові всі ці.. Меблі там нові.

І: А як щодо автобусів шкільних нині? Можливо, стан доріг змінився?

Р: Я не знаю, якщо казати по правді про це. Мені ж не треба ним користуватися. Ну, в нас дороги по Веприку переклали, я зараз часто на велосипеді катаюся в школу.

І: А скільки учнів навчається в школі зараз, знаєш?

Р: Ні, не знаю цього, точно.

І: А в класі в тебе скільки?

Р: Нас зараз сім.

І: Зрозуміло. А профільні класи з'явилися?

Р: Да, ми зараз вивчаємо поглиблено біологію і українську мову.

І: А як щодо додаткових курсів чи гуртків на даний момент, відбулись в цьому плані зміни якісь?

Р: Та ні, всі які були, так і залишились. Спорт і музичні секції.

І: Вони є безкоштовними?

Р: Ой, я сказати не можу, чесно, я туди не ходив і не ходжу...

І: Стосовно їдальні... Все без змін, чи вас по-іншому годують зараз після набуття нового статусу?

Р: Ну, обіди стали безкоштовні, з нас зараз не беруть цю місячну плату за їжу. Беруть там тільки класний збір, але то на такі мінімальні затрати для класу самого.

І: Як ти гадаєш, чи корисним було особисто для тебе пережити ось цю зміну статусу школи?

Р: Та, звичайно. Якщо брати до уваги всі ті зміни, що змінились, обладнання нову, комп'ютери, у нас ще вай-фай по всій школі зараз, можна за комп'ютерами сидіть якщо треба у вільний час, воно все стало новіше, краще, стало ще цікавіше вчитись. Ну, з'явилися більші можливості.

І: А тобі цікаво і зараз вчитись, так?

Р: так-так, дуже. Я вчусь дуже добре, в мене реально хороші оцінки, це не може не радувати і не надихати на якісь в майбутньому.. ну в майбутньому вчитись краще і цікавіше.

І: Дякую. Ти вже думав про вступ до ВНЗ та екзамен?

Р: Звичайно.

І: На твою думку, школяру із звичайної сільської школи складніше вступити до ВНЗ?

Р: Ні, я так не вважаю. Я вважаю, що важливо знати свій рівень. Важливо просто розуміти, що ти робиш і для чого. Це все дуже залежить від наполегливості учня. Тобто те, як він навчається і його рівня знань. А школа – це просто такий, допоміжний фактор, нема різниці, де вона знаходиться.

I: Дуже дякую. Ну і на останок, такий блок інформації про тебе ще. Скільки тобі повних років?

P: 16.

I: Місце твого народження, ти з самого Веприка, правильно?

P: Так-так.

I: Твої батьки чи опікуни працюють на даний момент?

P: Так, батьки, працюють обоє.

I: А яку вони освіту мають?

P: У мами вища, тато я не можу сказати, якщо чесно, я не знаю, треба буде дізнатись (сміється). Але, мені здається, що в тата теж вища.

I: На твою думку, твоя сім'я може дозволити собі купувати дорогі речі та техніку?

P: В якому сенсі?

I: Як би ти оцінив матеріальне становище своєї сім'ї?

P: А-ааа. Та нормальне, грошей вистачає на все абсолютно без проблем.

I: Добре, дуже дякую тобі за проведений час та інтерв'ю, з тобою було приємно поспілкуватись.

P: Немає за що, телефонуйте, якщо потрібно було, було цікаво співпрацювати!

ДОДАТОК В

Гайд для проведення інтерв'ю з адміністрацією школи

Доброго дня! Мене звали Софія, я би хотіла у вас дізнатись трішки про школу Веприцьку. Ви можете розмовляти? Справа в тому, що я вчусь в Києво-Могилянській академії і пишу дипломну про опорні школи. Для кращої обізнаності, я дізнаюсь про них ближче серед тих, хто є дійсно спеціалістами в цій сфері. Тому я вирішила зв'язатись із вами, адже вважаю, що ви мені можете дуже допомогти! Я би хотіла задати декілька питань, що змогли би мені краще зрозуміти взагалі весь цей процес. В ході цього інтерв'ю буде дотримано повну анонімність та конфіденційність. Правильних чи неправильних відповідей не існує, це просто ваша думка про наступні питання. З вашого дозволу я запишу цю розмову на диктофон.

<p>Для позначок</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Тож, у якому році ваша школа стала опорною? <ul style="list-style-type: none"> • Отже, можете розповісти, як в загальному відбувався процес переходу від звичайної школи до статусу опорної? • У вас зараз діти довозяться із інших шкіл? • А для них це був обов'язковий перехід до вашої школи, чи по бажанню? • Чи навчаються у вас взагалі діти із інших населених пунктів, не із Веприка? 2. В загальному, в школі багато дітей в класах, точніше класи великі? Чи є паралелі, чи тільки один клас?
-------------------------	---

	<ul style="list-style-type: none">• А у вас були профільні класи, чи класи із поглибленим вивченням до 2016 року? Зараз ситуація така сама чи щось змінилось?• А стосовно вчителів зараз, змінилось щось у колективі після набуття нового статусу?• Після того, як ваша школа стала опорною, вам надавали додаткове обладнання для покращення освітнього процесу? Чи полегшав процес навчання завдяки цьому обладнанню?• А як щодо шкільних автобусів?• А є у вас зараз якісь додаткові курси чи уроки в школі, в позанавчальний час? А от гуртки за різними спрямуваннями, спортивні наприклад, чи музичні?• А у вас є зараз шкільний медичний блок?• В загальному, яких змін зазнала школа після набуття нового статусу? <p>3. І останні запитання, скільки по часу Ви вже працюєте на посаді директора?</p> <ul style="list-style-type: none">• Де Ви проживаєте наразі?
--	---

ДОДАТОК Г

Транскрипт інтерв'ю з адміністрацією школи

Інтерв'ю було проведено по телефону, в умовах карантинних обмежень.

Тривалість інтерв'ю – 12 хв 02 сек.

І: Доброго дня! Мене звати Софія, я би хотіла у вас дізнатись трішки про школу опорну Веприцьку, Вам зручно розмовляти?

Р: Так, а Ви хто?

І: Я студентка Києво-Могилянської академії і пишу дипломну роботу про опорні школи. Для кращої обізнаності, я дізнаюсь про них ближче серед тих, хто є дійсно спеціалістами в цій сфері. Тому я вирішила зв'язатись із Вами, адже вважаю, що Ви мені можете дуже допомогти! Я би хотіла задати декілька питань, що змогли би мені краще зрозуміти взагалі весь цей процес.

Р: Да, без проблем.

І: В ході цього інтерв'ю буде дотримано повну анонімність та конфіденційність, якщо Ви бажаєте. Правильних чи неправильних відповідей не існує, це просто Ваша думка стосовно декількох питань. Ви будете не проти якщо я запишу цю розмову на диктофон?

Р: Добре.

І: Тож, у якому році взагалі Ваша школа набула статусу опорної?

Р: В 2016-му.

І: А як відбувався процес переходу, це типу була як зміна статусу школи зі звичайної на опорну, правильно я розумію?

Р: Ну, якщо говорити, як воно, по ідеї, оголошувалося, і мало бути, це ще, здається, якщо я не помиляюся, обласною адміністрацією... І управлінням департаменту освіти області було оголошено конкурс на опорні школи. І в

нас в районі також проводився районний конкурс, де готувався пакет документів... Воно десь, по-моєму є прописано, там навіть перераховано було, що саме, воно у вільному доступі було. Типу документи, там цілий пакет готувався документів, які треба було подавати на конкурс, от ми також подавали документи на конкурс і нам запропонували.

І: Типу, це був такий відбір, правильно, завдяки якому Ваша школа пройшла?

Р: Ну да-да, це був серйозний конкурс, да, були конкурсні матеріали тоді ще. В принципі, ми, скажімо так, не були таким найбільшим претендентом, тому що у нас не зовсім відповідало.. Відповідали всім вимогам, але, знаєте, це був 2016й рік, це були перші конкурси, і дуже багато тих, хто мав значно кращі умови, ніж ми, просто побоялися цього, розумієте? Документи подавали, але... Особливо філії побоялися втратити статус юридичних осіб, от, через те і не робили цього. А в нас філія цього не побоялась, ну, та філія, що в нас зараз є. І таким чином, ми пройшли на опорний заклад. На районі перші пройшли.

І: Дякую. А зараз у Вас діти довозяться з інших шкіл?

Р: Так, звичайно.

І: А це був обов'язковий для них процес, вони мали примусово змінювати школу?

Р: Ні, це все було по власному бажанню. По бажанню дітей і батьків, да.

І: Тобто, зараз у вашій школі навчаються діти не тільки із Веприка, а й з інших населених приблизних пунктів?

Р: Ні-ні, не тільки із Веприка, звідусіль, так. Ну це діти в малих класах, тобто менша школа, в старшій, мені здається, нема.

І: А взагалі, якщо говорити про класи зараз, то багато дітей в самих класах? Типу окремо, менша школа, середня та старша?

Р: Більше, звичайно, більше дітей, ніж тоді.

І: Більше це десь по 30 людей на клас, чи скільки?

Р: Ні-ні, в нас таких великих зараз класів немає. В нас зараз велика початкова школа, в початковій школі, в кожному класі за 20ть дітей. От... А середня школа вона сформувалась ще до цього опорного закладу. Середня школа, там менше, десь... Ну може, чоловік 12, ну це десь середня наповнюваність.

І: А в старших класах ще менше?

Р: Ну, після 9го же багато хто йде, да особливо після 9го.

І: А є паралелі взагалі, чи тільки один клас?

Р: В нас в школі немає пералелі.

І: Немає?

Р: Паралель у нас... Паралеллю взагалі вважається у нас класи філії. У філії є так само початкова школа й середня. Це вважається наші паралелі, бо це як одна школа. Тобто, фактично, у нас з 1го по 9й клас – це паралелі. Ну, разом з філією.

І: А є зараз поглиблене вивчення якихось предметів, чи профіль старших класів, наприклад?

Р: А як же, обов'язково.

І: Які це предмети?

Р: Ну, в кожній школі, в кожній школі своє обирається, у нас опорна школа природничого профілю. В нас поглиблено вивчається біологія, в старшій школі, на профільному рівні вивчається біологія і українська мова.

І: А до того, як школа стала опорною, було поглиблене вивчення, чи ні?

Р: Було поглиблене вивчення, але різні предмети були, а вже, оскільки, ми... Ну, ці опорні школи первісно створювались, як природничо-математичного напрямку. От, в нас школа получилась природничого напрямку, то ми вже зараз, в основному, в такому напрямку і йдемо. А раніше це була і математика, і біологія, дивлячись, що обирала більшість дітей.

І: Зрозуміло. А от, стосовно вчителів, наприклад, зараз, змінилось щось після набуття школою нового статусу? Чи прийшли, наприклад, нові, чи почалась якась програма заохочення нових кадрів в школу?

Р: Ну, знаєте, в принципі, в нас така школа, в Веприку, вона завжди такою була, тут завжди є всі покоління вчителів. Молоді, середні, і люди десь передпенсійного віку, ну і легкого пенсійного віку. Тобто, завжди так було, так традиційно навіть склалось. От, то воно зараз, в принципі, так і є. Звичайно, що є потік вчителів, тому що, ну в нас є вчителі і з Фастова, і те, як людям добиратись, то хтось вирішує, що він буде добиратись все життя, хтось знаходить роботу ближче, в Фастові. Через те, в принципі, відмінність вчителів є, але, ми забезпечені всіма вчителями, і всі вчителі фахівці.

І: А от після того, як школа стала опорною, Вам надавалося додаткове обладнання для покращення освітнього процесу?

Р: Звичайно. Ми зараз дуже гарно оснащені, багато яких шкіл не мають того оснащення, що маємо ми.

І: Типу це і комп'ютери, і таке інше...

Р: Мультимедійні класи, така штука, цифровий вимірювальний комплекс «Ейнштейн» є в нас, лабораторія ще одна цифрова, ну багато речей різних.

І: Це все надалось після набуття цього статусу опорного?

Р: Ну, не зовсім все надалось.. Більшість, те, що дорожче, то надалось, так, кабінети, меблі нові, і так далі. Так, в принципі, нам дуже багато допомагали. Нам допомагає дуже сільрада, вони дуже багато нам допомагають, купують, що ми просимо, коли в них є можливість, нам допомагають ще меценати, ну і самі ж не сидимо на місці, постійно шукаємо можливостей хоча б будь-яких. Ми зараз досить гарно оснащені, фактично в кожному класі в нас є якісь мультимедійні комплекси, або це повні комплекси, проектор, мультимедійна дошка, що там ще... Ну, і фактично, навіть електронні в нас мікроскопи, сканер-камери. Ну, все сучасне обладнання, яке дозволяє нам робити навчання кращим.

I: Дякую дуже. А от взагалі, десь після 2015го року, мені здається це було, була децентралізація бюджету освітнього, і Ви казали, що сільрада надає, це саме завдяки цьому це почало відбуватись?

Р: Ну, так. І так і не так. Ми просимо, кажемо, що нам треба, якщо нам треба закрити якесь питання, вони закривають його. Роблять все необхідне, ну, от так, це є так.

I: А щодо шкільних автобусів, якщо діти довозяться, це ж потрібен шкільний автобус, чи вони своїм ходом добираються до школи?

Р: В нас є шкільний автобус.

I: І він довозить дітей?

Р: (Довга пауза) Звичайно, якщо потрібно.

I: А до набуття статусу опорного був автобус, чи довозив він дітей?

Р: В нас не було автобуса тоді. Потому що нам дали як опорній школі по лінії Міністерства освіти.

I: А стосовно додаткових якихось наукових курсів в позанавчальний час, вони є в школі зараз?

Р: Так, у нас є дуже цікаві гуртки.

I: Це типу за різним спрямуванням інтересів, такі як спортивні, наприклад, чи музичні.

Р: Так-так, за різними спрямуваннями, спортивних секцій багато.

I: Ага. А як стосовно медичного блоку, він у вас є?

Р: Нас оце після виділення школи, почали обслуговувати Веприцький медпункт. Нас закріпили за ним офіційно.

I: Добре, дякую. А в загальному, яких змін зазнала школа опісля нового статусу?

Р: Ну, це в першу чергу, покращення матеріально-технічної бази, що дало можливість сучасному вчителю якісніше доносити знання і дітям мати цікавіші уроки, ну, цікавіше здобувати ці знання. Наприклад, у нас у всіх в школі є Wi-Fi, він уже давно в нас є, декілька років. В даному відношенні у

нас є з чим працювати, скажімо так, ми не з голими руками (сміється). Тобто, використовуються і смартфони на уроках і планшети, все робиться для полегшення цього всього на уроках. Та і комп'ютери так само і ноутбуки, все як має бути.

І: Ну, і останнє таке питання, скільки Ви вже по часу працюєте на посаді директора?

Р: На посаді директора я працюю вже 6 років, а до цього в мене управлінського стажу 19 років.

І: Ага, дуже Вам дякую, Ви багато чого цікавого розповіли, було захопливо слухати нову таку інформацію, дякую за Ваш час.

Р: Немає за що, телефонуйте, якщо буде потрібно ще.

І: Дуже дякую!